

X

T. C.
GENELKURMAY ASKERİ TARİH VE STRATEJİK
ETÜT BAŞKANLIĞI TÜRK ASKER
BÜYÜKLERİ VE ZAFERLERİ

SERİ NO: 8

ONSOZ

Z

GENELKURMAY ATASE BAŞKANLIĞI KÜTÜPHANESİ

MÜŞİR

GAZİ AHMET MUHTAR

PAŞA

“Askeri Yönü ve Türk Askerinin

Kahramanlığı”

Gnkur. ATASE ve Dent.

Bşk.lığı Kütüphanesi

Kayıt No : 023456

Yer No : 21/1181

Kopya No : 3

Geliş Tarihi: 07.08.1984

**GNKUR. HARP TARİHİ BŞK.
KÜTÜPHANESİ**

Giriş Tarihi : 7-8-1984

Kayıt No. : TARİH: 1181

ANKARA

Gnkur. Basımevi

1984

Demirbaş: 0000 3446

923,556

DEMİRBAŞI VE İZMİR
TUTANAKLARI VE İZMİR
TUTANAKLARI VE İZMİR

1984

61

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

1984

DEMİRBAŞI VE İZMİR

1984

Ö N S Ö Z

Türk Asker Büyükleri ve Türk Zaferleri seri yayınlarından bu kez; 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde, Doğu Cephesi Komutanı olarak haklı bir üne kavuşan "Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa"yı yayınlıyoruz.

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa, yakın tarihimizde meydana gelen önemli olaylarda ve özellikle askeri alanda büyük roller oynamış ve "Askerlik benim mesleğimdir" diyebilecek kadar bu mesleğe içtenlikle gönül vermiştir. Bu kitapta Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın askeri yaşamı ve ülkeye olan hizmetlerinin bir kısmı sergilenmekte ve daha çok bu değerli Türk askeri ve büyüğü, askeri yönü ile tanıtılmaktadır.

Bu nedenle; konu sınırlı bir çapta ele alınmış olsa bile eser, Silahlı Kuvvetlerin genç subaylarına ve bu konuda çalışmak, bilgi sahibi olmak isteyenlere, araştırma ve incelemelerinde ışık tutacaktır.

Eserin hazırlanmasında Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi başlıca kaynak olarak kullanılmış ve bu arada Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın çok yakınında bulunan Mehmet Arif Bey'in anılarından da yararlanılmıştır.

Em. Top. Alb. Rauf ATAKAN tarafından yazılan bu eser, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı'nın yetkili kurullarınca incelenerek yayına hazırlanmıştır.

Ramiz ERTEM

Hv. Korgeneral

As. T. ve Str. E. Bsk.

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ	I
İÇİNDEKİLER	III
GİRİŞ	1

MÜŞİR (MAREŞAL) GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA'NIN BİYÖĞRAFİ- Sİ, HAYATI BOYUNCA KATILDIĞI MUHAREBELER VE BU MUHARE- BELERDEKİ BAŞARILARI

1. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Pa- şa'nın Biyöğrafisi	5
a. Gençliği ve Okul Hayatı	5
b. Subay Çıktıktan Sonra İlk Atandığı Görev	6
c. Öğretmenlik Hayatı	7
d. Yemen'e Atanması, Ayaklan- manın Bastırılmasında Sevk ve İdare Üstünlüğü, General ve Müşirliğe Terfisi	8
e. 4 ncü Ordu Komutanlığı ve Ba- şarısı	19

f. Hassa Ordusu Kurmay Başkanlığı ve Bosna-Hersek Cephe Komutanlığı'na Atanması	21
2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi, Doğu Anadolu Harekât Alanı Muharebeleri ve Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa	34
a. Müşir Ahmet Muhtar Paşa'nın Doğu Anadolu Harekât Alanı Komutanlığı'na Atanması	34
b. 1877 - 1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Çıkış Nedenleri ve Harekât Planları	34
c. Harekâtın Cereyanında Ahmet Muhtar Paşa'nın Gösterdiği Sevk ve İdare Üstünlüğü, Gazi Unvanını Alması	39
3. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Ölümüne Kadar Geçen Süre İçindeki Askeri Faaliyetleri	70
4. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Eserleri ve Kazandığı Madalyalar	77
SONUÇ	80
YARARLANILAN KAYNAKLAR	86

**1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Doğu
Anadolu Harekât Alanı Komutanı Müşir Gazi
Ahmet Muhtar Paşa'nın Harp Zamanındaki
Resmi**

1877-1878 General and Special Reports
of the
United States Fish Commission
for the
Year 1877

GİRİŞ

Türk Asker Büyükleri ve Türk Zaferleri Cep Kitaplarından birisi olan ve "Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa" adını alan bu yapıtta; büyük işler başarmış, askeri ve siyasi hayatta yaptığı hizmetlerden ötürü tarihimizde önemli bir yer işgal etmiş olan büyük asker, Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa anlatılmaktadır. Ahmet Muhtar Paşa çok genç yaşta en büyük rütbe olan "Müşir"lik rütbesine ulaştığı gibi, Osmanlı tarihinin son dönemlerinde "Gazi" ünvanını da almış komutanlardan birisidir.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın siyasi hayatı özetle şöyledir:

Osmanlıların dağılma döneminde, büyük bir asker, devlet adamı ve ilim adamı olarak yetişmiştir. İkinci Meşrutiyet'in ilan edilmesinden sonra faal siyasi hayatında Ayan Meclisi Üyeliği ve idareciliği ile Nazırlık (Bakan) ve Sadrazamlık yapmıştır.

İç siyasette; her şeyin uyuşma yoluyla halledileceğine inanmış bir kimse olarak tanınmıştır.

Dış siyasette ise; Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıf yönlerini tespit etmiş ve İmparatorluğun dağılmaya yüz tutmuş halini görmüş olduğundan, devleti imkânları ölçüsünde tehlikeneden; özellikle herhangi bir devletle savaşa girmekten uzak tutmayı esas prensip olarak ele almıştır.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa hiçbir partiye girmeyerek tarafsız kalmıştır. O'nun bu tutumu, başbakan olduktan sonra bu makamda fazla kalmamasına neden olmuştur.

Bunlardan ayrı olarak Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bir de ilmi hayatı vardır. Matematik ve astronomi meraklısı olduğu için bu konuda da birçok yapıta sahiptir. Bu kitapta daha çok askeri yönünü ele alarak, asker kişiliği, kahramanlığı, yaşamı ve katıldığı muharebelerdeki sevk ve idare üstünlüğü üzerinde durulmuştur.

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın yaşamı incelendiğinde; daha genç yaşında Tanrı'nın ona verdiği yeteneği boşa harcamamış olduğunu görürüz. Zamanın imkân ve fırsatlarından faydalanmasını bilmiş, görevlerinde üstün başarı göstermiştir. Akranlarından çok önce otuz iki yaşında müşir olmuştur.

Bu rütbeyle çeşitli ve önemli yerlerde ordu komutanlığı, cephe komutanlığı ve valilik yapmıştır.

Bu görevlerin en önemli olanı da 1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi'nde Doğu Anadolu Harekât Alanı Komutanlığı'dır, Çünkü burada kazandığı başarılar sayesinde Anadolu'nun işgalini önlemiş ve sonunda yurt içinde ve dışın-da büyük şöhrete ulaşmıştır.

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın elli yıla yakın devlete hizmet hayatı vardır. Bu müddet içinde Osmanlı Devleti'nin geniş toprakları içerisinde hizmet yapmış, 1878'den sonra siyasi görevlerde bulunmuş ve 1912 yılında Sadrazam olmuştur. Sadrazamlıktan ayrıldıktan sonra Âyan Meclisi üyeliğine devam etmiş, bu görevden de hastalığı nedeniyle 20 Kasım 1917'de izin alarak ayrılıp evinde istirahat çekilmiştir. Hastalığının artmasıyla 22 Ocak 1919'da ve 80 yaşında Fenerbahçe'deki evinde vefat etmiştir.

On iki yaşında (1851 yılı) Bursa Askeri Lisesi'ne girmiş, 12 Haziran 1856 tarihinde de Kara Harp Okulu'na katılarak 19 Mart 1859 da kurmay stajına başlamış; 10 Mart 1861'de Harp Akademisi'ni birincilikle bitirerek Kurmay Yüzbaşı olarak mezun olmuştur. [1]

b. Subay Çıktıktan Sonra İlk Atandığı Görev

Mart 1861'de Hersek ve Karadağ'da ayaklanmalar çıkmış, bu ayaklanmayı bastırmaya Serdar-ı Ekrem Müsir Ömer Lütfü Paşa görevlendirilmiştir. İşte Yüzbaşı Ahmet Muhtar'ın okulu bitirmesi bu tarihe rastlar ve Ömer Lütfü Paşa'nın birliğine atanır.

Yaklaşık bir buçuk yıl bu bölgede harekâta iştirak etmiş, kendisine verilen görevleri üstün bir başarıyla yürüterek, daha ilk günlerde muharebe meydanlarında kabiliyet ve cesaretiyle kendisini tanıtmıştır.

Nitekim Karadağ harekâtında göstermiş olduğu başarıdan dolayı kendisi, "Mecidi" nişanıyla ödüllendirilmiştir

[1] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, Çeviren: Harp Akademileri Komutanlığı Araştırma ve Geliştirme Kurulu, İstanbul, Harp Akademisi Basımevi, 1970, s. 1.

Yüzbaşı Ahmet Muhtar, okulda öğrendiklerini bu muharebede uygulamaya fırsatını bulmuş, bölgenin dağlık olması nedeniyle en çok dağ muharebeleri üzerinde pratiğini artırmıştır. Bu tecrübe ve bilgileri nedeniyle O'nun zihninde tasarladığı yeni bir muharebe yöntemi olmuştur (Bu muharebe kuralları zamanla talimnamelere girmiş bugüne kadar gelmiştir).

Bu harekât; genç yüzbaşının kişiliğini oluşturarak, metanet, usanmak bilmeyen faaliyet, sabır ve sebat gibi meziyetlerinin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. O'nun bu gelişen karakteri ilerideki başarılarının dayanağı olmuştur. [2]

c. Öğretmenlik Hayatı

1861'de Ostrak'da yaralanmış, daha sonra kıdemli yüzbaşılığa yükselmiş ve Eylül 1862 tarihinde Kara Harp Okulu öğretmenliğine atanmıştır.

Okulda balistik ve teknik konularda dersler vermiş ve bu konuda uzman bir öğretmen olarak görülmüştür.

[2] 1877-1878 Osmanlı-Rus Seferinde Halyas, Zivin, Kars Muharebeleri; Çeviren; Y. Ş. İstanbul, 1326; ss. 5-7.

Öğretmenliği sırasında kendisini fen ve eğitim dallarında yetiştirmeye çalışmış, bunun neticesi olarak Güneş Saati kitabıyla iki büyük atlas bastırmışsa da bu görevden ayrıldıktan sonra, bu yapıtların geliştirilmesine zaman bulamamış ve kitaplar ilk haliyle kalmıştır.

İki yıl bu görevde kaldıktan sonra Şubat 1864'te binbaşılığa yükselmiş ve Kozan İsyanı'nı bastırmak için görevlendirilen tümenin kurmay başkanlığına atanmıştır.

Başarılı çalışmalarını takdir eden Padişah Abdülaziz O'nu Ocak 1866'da yarbaylığa terfi ettirmiş, aynı zamanda oğlu Şehzade Yusuf İzzet'in öğretmenliğine memur etmiştir. Bilgisi, çalışkanlığı ve kibar davranışlarıyla sarayda kendisine gösterilen yakınlık artmış ve bu nedenlerden dolayı, Padişah ile birlikte Avrupa'ya dahi gitmiştir.

30 Mayıs 1868'de Karadağ sınırında yapılacak değişiklik görevinde çalışmış ve 1869 yılında albaylığa yükselmiştir.

d. Yemen'e Atanması, Ayaklanmanın Bastırılmasında Sevk ve İdare Üstünlüğü, General ve Müşirliğe Terfisi

1870 yılı başlarında Askeri Şûra Üyeliği'nde bulunduktan sonra aynı yılın Aralık ayında

mirlivalığa (tuğgeneral) yükseltilerek Yemen ayaklanmasının bastırılmasında görevlendirilmiştir.

Yemen, XVI. yüzyıldan çok önce Akdeniz'le, Hint Denizi arasında bir geçit durumunda olması nedeniyle ticari ve askeri önemi gittikçe artan bir ülke haline gelmiştir.

Osmanlılar XVI. yüzyılda Hicaz'ın emniyetini sağlamak ve idari gelişmelerine düzen vermek amacıyla bölgeyi sınırları içine almıştı. Yemen'e her ne kadar Osmanlılar hâkim bulunuyorsa da başlangıçtan beri devlet burada otorite kuramamıştı.

Burada kökü Abbasilere dayanan imamlık ve çete reislerinin, yani mahalli idarenin hâkimiyeti vardı.

Osmanlıların Hanefi mezhebinden oluşu, burada yaşayan Müslümanların Şii, Yezidi, Vehabi ve İsmailiye gibi değişik mezheplerden oluşu ve kabileler ve bölgeler arası mezhep ayrılıklarının çok eskiden beri devam etmesi yüzünden Yemen'de, iç buhranlar hiç bitmemiş, ayrı mezhep yanlıları zaman zaman Türklerle de çatışma haline gelmiştir. Osmanlıların zayıflama dönemine rastladığı tarihlerde Yemen'in İstanbul'a uzaklığı nedeniyle, buraya asker göndermek mümkün olmadığından ayaklanmalar bastırılamıyordu. Bu durum, jeopolitik ve stra-

tejik önemi olan bu bölgeyi ele geçirme emelinde olan Mısır Vali ve Komutanı Mehmet Ali Paşa'yı 1834'te Yemen'e kuvvet göndermeye sevk etmiş; ancak aradığını bulamayınca, 1840'ta kuvvetlerini geri çekmiştir. Ayrıca Osmanlıların bu hali yabancı devletlere de cesaret veriyordu. Nitekim bu durumdan faydalanan İngilizler 1839 tarihinde Aden'e girmişler; hatta bir aralık Yemen'in idaresini geçici olarak Şerif Hüseyin'e vermişlerdir.

Bununla beraber 1840 tarihinden itibaren Yemen'le yakından ilgilenmeye başlayan Osmanlı Hükümeti yine de bir başarı gösteremedi.

Yemen, 1869 yılına kadar şeyh ve imamların varlıklarını sürdürdükleri bir ülke haline gelmişti. İlk defa olarak bu tarihlerde Asir ayaklanması, Emir Muhammet bin Aziz'in 27 Kasım 1870'te Asir'in bir kalesi olan Hudeyde'yi kuşatmasıyla başladı. [3]

Bu durumu haber alan Osmanlı Devleti, uzun bir süreden beri uzayıp giden Yemen meselesine bir son vermek üzere 16 taburluk bir kuvvet topladı. Bu birliğin komutanlığına Ahmet Redif Paşa'yı, yardımcılığına da Mirliha Ahmet Muhtar Paşa'yı vererek, Yemen'e göndermeye ve kesinlikle ayaklanmanın bastırıl-

[3] Piyade Albay Rüştü; Yemen Hatırası, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1325, s. 38-45.

masına karar verdi. İşin önemi nedeniyle ayaklanmaya bir an önce karşı konulabilmesi için Selimiye'de toplanan beş piyade taburuyla bir bataryadan oluşan birliğin başına Ahmet Muhtar Paşa komutan olarak atandı.

Birlik 6 Aralık 1870 günü İstanbul'dan hareketle Hudeyde'ye gönderildi. Bu birliğin arkasından Redif Paşa da 23 Aralık 1870 günü diğer birliklerle Yemen'e gitti.

Ahmet Muhtar Paşa, Hudeyde'ye ulaştığı zaman Muhammet bin Aziz'in yenilerek Asir'e çekilmiş olduğunu öğrenmiş ve burada bir iş kalmadığı kanısına vararak durumu ilgililere bildirmişti. 5 Ocak 1871'de Cidde'ye gelen Redif Paşa, Asir'e karşı yapılacak harekât için Ahmet Muhtar Paşa'nın uygun bir bölge olan Kunfuda'ya gitmesini emretti. Burada gerekli hazırlıklar yapıldıktan sonra ilk hedef olarak Savga'nın alınması kararlaştırıldı.

Hicaz Dağı'nın 2.000-3.000 metre yüksekliğindeki sarp bir yerinde bulunan Savga'ya 14 Mart 1871 tarihinde harekât başladı. Komutanın almış olduğu tedbirlerle fazla kan dökülmeden Savga alındı ve Muhammet bin Aziz, Rayda kesimine çekildi. [4]

[4] Raşit Paşa; Yemen San'a Tarihi, c. II, İstanbul, 1290, s. 3-18.

Asir ayaklanmasının tamamen bastırılabilmesi için iyi tahkim edilmiş Rayda Kalesi'nin de alınması gerekiyordu. Bu kalenin alınması görevi yine Ahmet Muhtar Paşa'ya verildi. Ahmet Muhtar Paşa, başkaldıranların toparlanmasına fırsat vermeden ve gerekli hazırlıkları tamamladıktan sonra 11 Nisan 1871'de hareketa geçti. Ancak elinde fazla taşıt aracı olmadığından kuvvetinin bir kısmıyla yiyecek, su ve cephane aldıktan sonra gece yürüyüşleriyle 15 Nisan 1871 günü Rayda Kalesi'ne geldi, kaleyi kuşattı ve hemen burçları ele geçirerek, Rayda Kalesi'ni toprakla dövmeye başladı. Aynı zamanda; ilk kademe olarak götürdüğü kuvvetin çok az olması nedeniyle kale etrafında piyadesine çeşitli istikametlerde gösteri yürüyüşü yaptırarak, mevcut kuvvetlerini birkaç kat üstün göstermesi, ayrıca ezan okutması, "Müslüman Müslümana ateş etmez" gibi bağırışlarla manevi baskı yapması, Muhammet bin Aziz'i şartsız biçimde teslim olmak için, Ahmet Muhtar Paşa yanına adamlarını göndermeye zorladı. Paşa, kendisinin gelmesini istedi. Ancak Asir Emiri'ne söz dinletemedi. Devlete karşı gelmiş olan bu asiye yola getirmek üzere harekâta girişti. Teslim olmaktan başka çare kalmadığını anlayan Aziz, teslim kararını verdi. Böylece kan dökülmeden sorun çözümlendi.

Çok kısa bir zamanda kuvvetli bir kale olan Rayda'nın alınması İstanbul'da sevinç yarattı. Böylece Ahmet Muhtar Paşa'nın askeri bilgisi yanında cesaret ve fedakârlığı, taktik alandaki başarısından ötürü 17 Mayıs 1871 günü Padişah tarafından Redif Paşa'ya Müşir rütbesiyle birlikte Yemen vali ve komutanlığı, Ahmet Muhtar Paşa'ya da feriklik rütbesi verilmiştir.

Rayda'nın alınmasından sonra Redif ve Ahmet Muhtar Paşalar Savga'yı genel karar-gâh yaparak, bu defa da ayaklanma halinde olan diğer kabileler üzerine harekete geçerek onları da emirlerine aldılar.

Redif Paşa, Asir'in havasını kaldıramadı ve hastalandı, hastalığının artması üzerine yerine Yemen vali ve komutanlık vekâletini, Ahmet Muhtar Paşa'ya bırakarak İstanbul'a gitmişti. [5]

Redif Paşa İstanbul'a geldikten sonra Serasker Hüseyin Hilmi Paşa, Esat Paşa'yı İstanbul'dan uzaklaştırmak için Yemen'e vali ve komutan olarak tayin ettirdi. Fakat Ali Paşa'nın vefatı üzerine Başbakanlığa Mahmut Nedim Paşa gelince, Esat Paşa'yı 10 Eylül 1871'de Seraskerliğe getirdi.

[5] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, s. 3.

İstanbul'da yüksek düzeydeki değişiklikler bu şekilde gelişme gösterirken, Yemen'de de 7 nci Ordu'nun kurulmasına karar verildi. Rütbesi 10 Eylül 1871'de müşirliğe yükseltilen Ahmet Muhtar Paşa, Yemen'e asaleten vali ve komutan tayin edildi.

Böylece Ahmet Muhtar Paşa, Kara Harp Akademisi'ni bitirdikten sonra on yıl gibi kısa bir zamanda, muharebelerde gösterdiği başarılarının sonucu, 32 yaşında iken askerlik mesleğinin en yüksek rütbesine yükselmiş oldu.

Ahmet Muhtar Paşa, Yemen'e vali ve komutan olduktan sonra da bazı ayaklanmalar oldu. Bunların başında; Rayda'nın alınması sırasında kaçarak esaretten kurtulan Nâsır bin Aziz (Muhammet bin Aziz'in kardeşi) ile Abdurrahman bin Aziz, Savga etrafındaki bazı kabileleri toplayarak Asir'de yeniden karışıklıklar çıkardılar. Komutan buna karşı tedbirler alırken, bu defa da Nâsır'ın yardımcılarında ve Asir'in kuvvetli reislerinden Mari bin Garm da kuvvet toplayarak harekete geçmişti. Böylece ikinci bir tehlikeyi büyümeden bastırmak üzere Mirliya Hüseyin Fevzi Paşa komutasında bir kuvveti, 18 Ekim 1871'de Mari bin Garm kuvvetleri üzerine göndererek mağlup edince, Nâsır bin Aziz de Savga kuşatmasını bırakarak kaçtı.

27 Ekim 1871'de bu bölgede tekrar devlet otoritesi kuruldu. [6]

Asir'de ayaklanmayı bastıran ve bu bölgede yeniden idari teşkilatı kuran Ahmet Muhtar Paşa, bundan sonraki ilk hedef olarak San'a'nın alınmasına karar verdi.

Yapacağı harekât için birliklerini bir araya toplamaya karar verdi Toplanma yeri seçilen Hudeyde'ye 8 Şubat günü geldi.

Harekâta kullanılacak ikmal maddelerini de daha önceden buraya göndermişti.

Hudeyde'ye geldiğinde hem Hudeyde halkına ve hem de subaylara, içinde bulunulan durum ve yapılacak harekât hakkında günlerce konferanslar ve nutuklar verdi. Diğer yandan yapacağı harekât için geceli gündüzlü çalışmaya başladı. Bu arada hastalanarak yatağa düşmesine rağmen hazırlıklarla ilgili birçok çalışmalar yaptı. Bu harekât için Mirliya Osman Paşa (Gazi Osman Paşa) ile Miralay Fazıl'a birliklerini düzenleme emrini verdi. Fakat bu sırada civarda başgösteren kolera salgını ve kendisinin de sıtmaya yakalanması, işi bir müddet geciktirdi. Yeniden Hudeyde'ye dönen komutan, harekât ve ikmal ile ilgili hazırlıkları kısa zamanda tamamladıktan sonra San'a üzerine tekrar yürü-

[6] Raşit Paşa; Yemen San'a Tarihi, s. 62-69.

yüŖe geçti. Ancak San'a'dan bir kurul gelerek bazı Ŗartlarla Ŗehri teslim edeceklerini bildirdiler.

Ahmet Muhtar PaŖa San'a'ya gitmek zerre Haraz Dağı üzerinden geçen yolu Ŗeti. Bu yolu Ŗemesi sebepsiz değildi. O tarihte bu dağa ve civar bölgelere, İsmailiye mezhebinin ileri gelenlerinden Hasan bin İsmail Da'i isminde bir reis hâkimdi. Emrinde gözü pek, yetiŖkin bir kuvvet de vardı.

Bu nedenle Ahmet Muhtar PaŖa arkasında böyle bir tehlike varken onu zararsız hale getirmek için harekâta Haraz Dağı'ndan baŖladı.

Da'i, hkmete bağlı bir reis gibi görünmesine rağmen Ahmet Muhtar PaŖa askerlerinin buradan geçmesine engel oldu. Gönderilen elçi ve yazılara bile cevap vermediği gibi, tehdit eder bir durum dahi almıŖtı.

Devlet otoritesini kurmaya kararlı olan Ahmet Muhtar PaŖa, harekâta baŖlayınca, Attar Kalesi'ne ekilmiŖ olan İsmail Da'i'nin gözünü korkutarak teslim olmasını sağladı. Bu suretle büyük bir isyan merkezi olan Haraz Dağı'ndaki kuvvetlerin teslim olması İstanbul'da Ŗevine yarattı.

Bundan sonra Ahmet Muhtar PaŖa, Yemen'in önemli Ŗehri olan San'a'ya yürüdü.

San'a'dan gönderilen kurulun gelişi iyi karşılandı ve şartları sorulduğunda; "Mezheplerine dokunulmamasını ve serbest hareket etmek istediklerini" bildirdiler.

Her zaman azınlıkların din ve mezheplerine saygı göstermiş bir devletin komutanı olarak Ahmet Muhtar Paşa, onlara isteklerinin yerine getirileceğine söz verdi.

Böylece 30.000 nüfuslu San'a şehrine Osmanlıların bayrağı çekilmiş ve karışıklık çıkarımlarla yağmacıların susturulması sonucu bölgenin sükûnete, emniyete, düzen ve otoriteye kavuşmasında Ahmet Muhtar Paşa'nın büyük rolü olmuştur.

Nitekim gerek Padişah Abdülaziz ve gerekse Sadrazam; genç Müşir'i takdir ederek, Birinci Rütbeden Murassa Osmanî ve Mecidi nişanlarıyla taltif etmişlerdir.

Bu suretle San'a'nın emniyet ve disipline alınmasından sonra Ahmet Muhtar Paşa, burasını kendisine merkez yaptı. Yemen'in diğer bölgelerinde devletin otoritesini kurmak düşüncesiyle Kavkaban Kalesi'yle, Seyit Yahya'nın hâkimiyetinde bulunan Cebal Rayma'nı; Güney Yemen'deki Ta'iz ilçesini de alarak burada da idari teşkilat kurdu ve bir mutasar-

rıflık (ilden küçük, ilçeden büyük bir idari teşkilat) meydana getirdi. [7]

Yukarıda genel hatlarıyla belirtildiği üzere Ahmet Muhtar Paşa, komutan olarak Aralık 1870'ten Nisan 1873 tarihine kadar Yemen ve Asir'de yeniden devlet otoritesini kurmuş oldu.

Askeri bilgisi, sevk ve idare üstünlüğü, cesareti yanında idareciliği ve imar işlerini bir arada yürütmesi takdire değer olmakla beraber, bunları yaparken devlete masraf açmadan kendi olanakları içinde yoğrulması da diğer bir başarılı yönünü ortaya koymuştur. Bütün bunları tamamladıktan sonra Yemen'de başka yapılacak görev kalmadığını ileri sürerek buradan alınmasını istemiştir. [8]

Ahmet Muhtar Paşa tarafından gerçekleştirilen Yemen ve Asir harekâtına, devletin de büyük yardımı olmuştur. Bu nedenle harekât sırasında lojistik hizmetlerde aksaklık olmamış, hiçbir er aç ve çıplak kalmamıştır. Bu harekâtın tümünde 4.000 zayıat olmuş, bunların 1.700'den fazlası kolera ve diğer hastalıklardan ölmüş, diğerleri şehit olmuştur. [9]

[7] a.g.e., s. 96-120.

[8] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, s. 3.

[9] UÇAROL, Rıfat; Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, İstanbul, Yelken Basımevi, 1976, s. 44.

İki yıldan fazla devam eden harekâtta bu kadar az zayıat verilmesini takdir eden Raşit Paşa; "Ahmet Muhtar Paşa bütün isyanlara küçük kuvvetlerle katılmış, harekâtı iyi idare etmiş, hem muharebeyi kazanmış, hem de zayıatı az olmuştur" diyerek, onun askerlik sanatındaki yüksek sevk ve idare kabiliyetini dile getirmeye çalışmıştır.

30 Mayıs 1873 tarihinde İstanbul'a alınarak Nafia Nazırlığı (Bayındırlık Bakanlığı)'na atanmıştır.

e. 4 ncü Ordu Komutanlığı ve Başarısı

İki ay kadar Nafia Nazırlığı'nda kalan Ahmet Muhtar Paşa, 11 Temmuz 1873 tarihinde Girit Vali ve Komutanlığı, 2 Ağustos 1873'te 2 nci Ordu Komutanlığı gibi kısa süreli görevlerde bulunduktan sonra; 16 Eylül 1873 tarihinde 4 ncü Ordu Komutanlığı ve 10.000 kuruş ek maaşla Erzurum Valiliği'ne atanmıştır.

Ülkenin uzak bir yerinden gelip kısa bir süre sonra tekrar başka bir mahrumiyet bölgesine atanmış olmasına karşın, İmparatorluğun diğer bölgesinde bilhassa Balkanlar'daki olup bitenleri incelemekten geri kalmayan genç Müşir, daha önceleri görev yaptığı Balkanlar'ın

durumunu kıymetlendiriyor, bunun yanı sıra yakın bir gelecekte bölgesinde Ruslarla bir harbe girişileceğine de inanıyordu.

Bu görüş ve düşüncelere dayanarak, gelecekte Rus sınırında bulunacak ordu birlikleriyle halkın sıkıntıya düşmemesi için gerekli idari tedbirleri almaya yöneliyordu.

İlk iş olarak Kars'taki aşar (ondalık) olarak alınan para usulünü kaldırarak, bunun zahire ve erzak olarak alınmasını, bu suretle toplanan zahirenin ambarlarda stok edilmesini emretti. Emir süratle uygulanmaya başladı. [10]

Ancak Sadrazam, bu durumu haber alınca Ahmet Muhtar Paşa'ya nedenini sormuş, yukarıda izah edildiği şekilde cevap almıştı. Sadrazam, hükümetin paraya ihtiyacı olduğunu eski usule dönülmesini emrettiği halde Ahmet Muhtar Paşa, doğru bildiği işten dönme-yerek zahire depo etmeye devam etmiştir.

O sıralarda Hersek olayının tehlikeli bir hal alması üzerine Ahmet Muhtar Paşa, 14 Aralık 1875'te Padişah'ın emriyle İstanbul'a çağrılmıştır.

[10] a.g.e.; s. 45, 46.

f. Hassa Ordusu Kurmay Başkanlığı ve Bosna-Hersek Cephe Komutanlığı'na Atanması

Bosna-Hersek Ayaklanmalarının Nedenleri (Harita : 1)

1870'lerden sonra Avrupa'nın idaresi üç imparatorluğa verilmişti. Bunlar da, Rusya, Almanya, Avusturya idi.

Bu imparatorluklar kendi aralarındaki meseleleri hal için 1872'den itibaren her yıl bir ülkede toplanıyorlar ve sorunları görüşüyorlardı. 1875 yılındaki toplantı Avusturya'da yapıldı. Bu toplantıdaki gündem iki konu üzerinde toplanmıştı :

Şark Meselesi ve Osmanlıların egemenliğinde bulunan yerlerde isyan çıkarmak ve bu hareketlerde tarafsız kalmaktı.

Bu konular Ruslar tarafından ileri sürülmüştü ve maksat açıktı. Çünkü Rumeli'de büyük ayaklanmalar bekleniyordu. Böyle bir hal karşısında ayaklananlara el altından yardım edilecekti; buna karşılık Osmanlı Devleti hiçbir yerden yardım görmeyecek, böylece zayıf düşürülecek ve sonunda bir darbeyle tamamen yere serilecekti.

Rusların elinde Panislavizm diye bir silah vardı. Bu silah Romanya, Sırbistan ve Karadağ'a sokulmuş, oradan Bosna-Hersek'e de atmıştı.

Avusturya bu cereyandan başka türlü faydalanmayı düşünüyordu.

İtalya ise, şimdiye kadar kaybettiklerine karşı Slav tebaası sayesinde Bosna - Hersek'i ele geçirmeyi umuyordu. Hatta Selanik Limanı'nı dahi bu işgal planı içine almıştı.

1875'de Rus ajanları tarafından, Tuna boylarında yukarıda sözü edilen planlar uygulamaya konuldu. Bundan sonra da Bosna-Hersek ihtilali başladı.

Olay şöyle gelişti. Hersek Sancağı'na bağlı Nevesin ilçesi Hristiyanlarından 160-360 kişi oldukları tahmin edilen bir grup, köy vergisi ile askerlik bedelinin ağırlığından ve jandarma teşkilatının sert hareketlerinden şikâyet ederek Karadağ'a kaçmışlardı.

Karadağ Prensi iltica edenlere söz vererek haklarını arayacağını ve bu durumu İstanbul'da bulunan Rus Büyükelçisi General İgnatiyef'e yazacağını bildirdi.

Elçi, zamanın başbakanı olan Esat Paşa'ya başvurarak, kan dökülmeden bu meselenin hal edilmesini istedi. Fakat uzun zaman hal çaresine geçilemedi.

Diğer taraftan Sırbistan ve Dalmaçya'da faaliyette bulunan Panislavizm komitesi tarafından Bosna-Hersek'e gönderilen çetelere verilen talimatlara göre Müslümanların evleri yıkılacak, malları yağma ve köyleri tahrip edilecek, Bosna Hristiyanlarını ayaklandıırarak durumunu genel mahiyette bir Slav İhtilali haline getireceklerdi. [11]

1875 yılından önce başlayan Bosna-Hersek ayaklanması giderek Balkanları'da tehdit eder duruma gelmiş ve diğer Avrupa devletlerini de etkisi altına almıştı.

Sonraları Bulgaristan, Makedonya ve Sırbistan'da görülen ayaklanmalar, Osmanlı Hükümeti'ni çok zor durumlara sokmuştu. Böyle önemli bir görev için Osmanlı Hükümeti, daha önce Yemen'deki başarılarını bildiği Ahmet Muhtar Paşa'yı bu göreve getirmekle durumun çözümleneceğine inanıyordu.

Ahmet Muhtar Paşa, 13 Ocak 1876 tarihinde Mastar'a gidip göreve başladı. Buradaki birliklerin durumunu iyi bulmadığı için önce onlara bir çekidüzen verdi. Ayaklananlar Raguze-Trebin arasındaki yolu kapamış olduklarından bu durum o civardaki kalelerde bulunan Türk

[11] Resimli Haritalı Mufassal Osmanlı Tarihi; c. VI, İstanbul, Güven Basımevi, 1963, s. 3176-3182.

birliklerinin yiyeceksiz kalmasına neden oluyordu. Paşa, harekât için en önemli bulduğu bu yolu açmaya karar vererek 13 piyade taburu, 8 topla yola çıktı ve ayaklananları dağıtarak yolu açtı. Ancak kış mevsiminin şiddetli oluşu harekâtın durdurulmasına neden oldu.

Kış boyunca Hersek problemi yalnız Osmanlı Devleti'ni değil, başta Avusturya-Macaristan ve Rusya olmak üzere diğer Avrupa devletlerini de ilgilendiriyordu.

Hersek problemi evvela Almanya'da "Doğu problemi" olarak ele alındı. Sonraları Avusturya Başbakanı'nın faaliyetleri sonucu Almanya ve Rusya başta olmak üzere diğer büyük devletlerin de isteği üzerine Bosna-Hersek halkı için bazı imtiyazların verilmesine ait bir tasarı hazırlandı ve bu tasarı Osmanlı Devleti'ne gönderildi.

Bu uyarı üzerine vergiler maddesi dışarıda tutularak tasarı Ahmet Muhtar Paşa'nın arzu ettiği şekilde kabul edildi.

Ayaklananların liderleriyle konuşmalara girildiğinde liderlerin teklifleri oyalayıcı görümlere şartları kabul edilmedi ve toplantıya son verildi. [12]

[12] General Mahmut Celalettin; Mirat-ı Hakikat, c. I, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, s. 70-73.

Ahmet Muhtar Paşa, 10 Nisan 1876 tarihinden itibaren Nikşik'e erzak göndermek istedi. Bu iş için üç tugay görevlendirildi. Fakat ayaklananların kuvveti daha çok olduğundan tugaylar, Duga Boğazın'da ayaklananlar tarafından kuşatılmak tehlikesiyle karşı karşıya kalmışlardı. Ahmet Muhtar Paşa tugayları geri çekmek suretiyle kuşatmadan kurtardı. Ancak bir tabur çember içinde kalmıştı.

Bu taburu kurtarmak isteyen komutan, askerlerin psikolojisine tesir etmek için şöyle seslendi :

"Asker ! İşte namusumuz eskiye ayakları altında kaldı bir kişi kalıncaya kadar uğraşıp ikmalî namus edelim." [13]

Cesur ve kararlı olan bu hareketi, askeri coşturdu ve kuşatılan tabur kurtarıldı.

Bu hareket bir zafer değildi. Ancak erzak yetiştirmek için yolu mutlaka açmak gerekiyordu. Bu amaçla Ahmet Muhtar Paşa, Gaçka'da hazırlıklara girişerek, 18.000 kişilik bir kuvvet topladı ve 27 Nisan 1876 günü harekete geçti.

Komutan, yeni bir planla işe girişti ve ayaklananları iki ateş arasında bıraktı. Asiller Nikşik batısındaki mevzileri bırakarak çekildiler. Bu suretle kalelerin yolu açılmış oldu.

[13] UÇAROL, Rifat; Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, s. 51.

Birlikler Gaçka'ya dönerken yeni kuvvetlerle takviye edilen asiler 29 Nisan 1876 günü Türk Kuvvetleri üzerine taarruz ederek, artçı tugayını kuşattılar, Bu durumu gören komutan büyük bir cesaret, metanet ve şiddetle ayaklananlar üzerine taarruz ederek tugayı kurtardı. "İkinci Duga Boğazı Muharebeleri" adı verilen bu olaydan sonra Ahmet Muhtar Paşa, 2 Mayıs 1876 günü Gaçka'ya döndü ve ayaklananların toparlanmalarına fırsat vermeden kalelerin tüm ihtiyaçlarını tamamladı. Böylece planlanan hedefe ulaşılmış oldu. Gaçka'da bir tugay bırakarak 12 Mayıs'ta Master'a geldi. O'nun şahsi cesareti, askeri bilgisi ve kabiliyetiyle almış olduğu tedbirler sayesinde, Hersek ayaklanması genişlemeden söndürülmüş oldu.

Ahmet Muhtar Paşa; gelişen iç ve dış siyasi olayların Bosna gibi Hersek probleminin de kaderini değiştirmeye ve çözmeye büyük engel teşkil ettiğini Osmanlı Hükümeti'ne bildirmiş, Türk kalelerinin geleceği için Karadağlıların bu hareketlerinin kuvvet yoluyla önlenmesini istemişti.

Bu sırada İstanbul'da Padişah Abdülaziz'in 30 Mayıs 1876'da tahttan indirilmesi, V. Murat'ın tahta çıkması, Balkan devletleri arasında Osmanlı Devleti'nin zayıfladığı düşüncesini uyardırmıştı.

Bunun sonucunda da 1 Temmuz 1876'da Sırbistan, ertesi gün de Karadağ, Osmanlı İmparatorluğu'na resmen harp ilan etmişlerdir. [14]

Ahmet Muhtar Paşa, bu anda emir alarak Bosna'ya gitmişti. Ancak Hersek Türkleri, Ahmet Muhtar Paşa'nın geri gelmesini istediler, fakat Bosna Türkleri de geri göndermek istemiyorlardı. Bu durum da açıkça gösteriliyordu ki genç Müşir'in başarıları, halk ve maiyetine iyi davranışı ve ileriye görüşü, O'nun iyi ve sevilen bir komutan olduğunun çok açık kanıtlarıdır.

Müşir Ahmet Muhtar Paşa, Babıali ile bir sürü çekişmelerden sonra tekrar Hersek Komutanlığı'na getirildi.

Hersek'in merkezi olan Mastar'a geldiğinde durumu pek iyi bulmadı. Türkler şaşkınlık içinde, Sırp ve Karadağlılar ise Osmanlı Devleti'ne harp ilan edilmesinden ötürü sevinçliydi.

Bu durumun ancak askeri müdahaleyle düzeltileceğine inanan komutan, kritik yerlere birlikler yerleştirmeye başladı. Bu sırada Karadağlılar Nevesin denilen yere ağırlık vererek burayı almak istiyorlardı.

Bu haberi alan Ahmet Muhtar Paşa, Temmuz 1876 ayı içinde Karadağlılara karşı taarruza geçti. Çünkü Nevesin'in kaybı Gaçka'nın da

[14] SEDES, İ. Hakki; 1876-1877 Osmanlı Karadağ Seferi, İstanbul, Askeri Matbaa, 1936, s. 9.

elden çıkması demekti; her iki yerin de elden çıkması sonucu bir daha Karadağlıları Hersek'ten çıkarma imkânını azaltacaktı.

Bu önemli askeri noktaları korumak üzere elindeki seyyar ordu birlikleriyle 23 Temmuz 1876 tarihinde Nevesin'e doğru harekâta başladı. Karadağ Prensi Nikolay'la yaptığı muharebelerde Karadağlıları sınır dışına attı.

Ancak takip harekâtına devam ederken, Bilek Muharebesi'nde mağlup olarak çekilmeye başladı. Bu çekilmede çok zor durumlarda kalmasına karşın, yine de kayıpsız 29 Ağustos 1876'da Trebin'e dönebildi. [15]

Daha sonraları İstanbul'dan aldığı emirde; "Her ne yapılacaksa yapılp, 24 saat içerisinde Hersek, eşkiyanın elinden kurtarılmalı ve temizlenmeli hiç olmazsa Karadağ'a girip bir parça yer ele geçirilmelidir. Böyle bir yer alıp elimizde bulundurmaz isek devletin şan ve şerefinde pek büyük bir leke sürülecektir" [16] denilmekteydi.

Bu emri alan Ahmet Muhtar Paşa, kısa zamanda elindeki kuvvetleri 15 tabura çıkararak, 1 Eylül 1876 tarihinde Trebin-Kolobuk yö-

[15] UÇAROL, Rifat; Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, s. 27-54.

[16] SEDES, İ. Hakkı; 1876-1877 Osmanlı-Karadağ Seferi, s. 64.

luyla Grahova'ya doğru yola çıktı ve karşılaştığı yerlerde yaptığı birkaç muharebeden sonra Grahova'yı alarak Karadağ topraklarına girdi. Bu suretle de Hersek'teki ayaklanma sona erdi.

Böylece Babiali; Karadağ ve Sırbistan üzerinde yapılmakta olan müzakerelerde büyük bir imkân sağlamış oldu. [17]

Bu harekâttan çok memnun kalan Osmanlı Hükümeti Ahmet Muhtar Paşa'ya, görevleri üzerinde kalmak şartıyla "Dar-ı Şurâ-yı Askeri" üyeliği görevini de verdi. Bundan sonra Karadağlılarla başarılı mücadeleler veren Ahmet Muhtar Paşa, 18 Ekim 1876 günü yazılı bir takdirname de almıştır.

Sırbistan'da Türk kuvvetlerinin başarıları üzerine Avrupa devletleri, Osmanlı Hükümeti'yle Rusya arasında bir harbin çıkmasını önlemek üzere İstanbul'da devletlerarası bir toplantının yapılmasını kararlaştırdılar. Osmanlı Hükümeti bu toplantıyı istemediğinden dağılmasını arzu ediyordu. Halbuki Ahmet Muhtar Paşa Ruslarla harbe girilmemesi tezini savunuyordu. Bu nedenle Serasker Redif Paşa'ya aşağıdaki teli çekmişti. [18]

[17] a.g.e.; s. 66, 68.

[18] Mehmet Arif; Başımıza Gelenler, İstanbul, Mürettebeyn-i Osmaniye Matbaası, 1328; s. 17, 18.

‘Hersek’te Trebin’den : (Telgraf, Şifreli)

Serasker Hazretlerine

Hali hazır durum üzerine az da olsa özel olarak fikrimi açıklamaya mecbur oldum. Şöyle ki; galip bulunduğumuz halde haksızlıkla anlaşmada mağlup duruma düşürülmek, ileride daha ziyade hayal kırıklığına uğrayarak yenik sayılıp anlaşmada mağlup gözükmeye düşmekten daha iyidir. Zira biz Rusya’yı üçüncü derecede, yani en hafif derecede incitebilecek olan Tiflis veya Kırım’ı veya Besarabya’yı taarruzla zapt edemeyiz. Çünkü sebepleri onda dokuz bilinmemektedir. Şayet hudutlarımızı tamamiyle koruyabiliyorsak bahtiyarlıktır. Fakat bu da galip olarak barış yapılmasına yardımcı olamaz. Mamafih Bosna’yı ve dolayısıyla Hersek’i mutlaka kaybederiz. İngilizler bizimle hududa kadar gitmezler, yalnız boğazların ve etrafının sınırlı bir suretle korunmasını üzerlerine alacaklardır. İşte arz olunan haller, yenilmiş olarak barış görüşmelerinde mağlup olmamıza neden olacaktır. Ama herhalde bunun sonu batmak değil mi? Varsın bir saat evvel ne olacaksa olsun. Ne varki ümit içinde yaşamak, elbette batmaktan daha iyidir.

Şimdi konferans bizi söze karıştırmıyorsa da, yine bir sebeple ayakta kalmamıza çalışıyor. O vakit lehimize çalışacak bir hey’etin buluna-

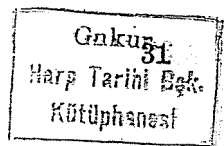
bileceğinde yine de şüphem vardır. Şayet ayakta kalmamız mukadder ise, şimdi dayanılmaz dediğimiz teklifleri, o vakit fazlasıyla yüklenip, bir de savaş tazminatı ödeme belasına düşeceğiz.

Hasılı ilerideki koyu karanlığa dalmaktan, şimdiki haksız barış yenilgisini kabul ve devleti ikinci bir badireden kurtarmak gerekmektedir. Hususıyla şimdiki galip durumumuzdan yararlanıp, biraz nazlanmak hakkını haiz olduğumuz cihetle, ileride dahi birçok ziyan ile beraber, bunu da kaybetmemeli ve istifade yoluna çalışmalıyız. Zira bu mesele, derenin etrafında hiçbir tutunacak dal bırakmayıp çoktan buraları mahvetmiş ve bir yandan dağlar gibi yuvarlanıp akmakta bulunmuş olan büyük bir sele benzerki, şimdiye kadar gösterdiği çeşitli renk ve şekiller, artık bunun önünden kuvvetle kurtulmanın mümkün olamayacağını göstermektedir. Durumun icabı gereği, özel olarak bu fikri arz ediyorum. Önemle tetkik buyrulmasını temenni ederim efendim.

8 Kânunevvel 1292 (20 Aralık 1876)

Ahmet Muhtar

Bu tutumu onun medeni cesaretini, gerçekciliğini, sorumluluk duygusunu ve ileriye görüşte kuvvetli bilgiye sahip bir asker olduğunu kanıtlamıştır.

Cok gecmeden, yani Aralık 1876'da Ahmet Muhtar Paşa, Bosna-Hersek Komutanlığı'ndan alınarak diğer görevi olan Dar-ı Şurâ-yı Askeri Başkanlığı'nda çalışmak üzere İstanbul'a çağrıldı.

İstanbul'da Balkan bunalımıyla ilgili önemli toplantılar yapıp Karadağ sınırlarında düzeltmeler yapılması konuşulurken, Rusya Balkanlar'da Slav, Ortodoks halkını ayaklandırmaya çalışıyor ve bu işe hız veriyordu.

Bu sırada İstanbul'a gelmiş olan Müşir Ahmet Muhtar Paşa, bu toplantılara katılmak üzere Sadrazam tarafından makama çağrıldı ve toplantılara katılması bildirildi. [19]

Bu toplantılarda Ahmet Muhtar Paşa özetle; "Karadağ'da Hristiyanların bulunduğu yerlerin Karadağ'a verilmesini, böyle yapıldığı takdirde, büyük devletlere verilen sözün yerine getirilmiş olacağına ve aynı zamanda en önemli olanı da, Ruslarla aralarında çıkması çok muhtemel olan bir harbin önleneyeğine kani olduğunu" söylemişti.

Başlangıçta hükümet ve Padişah tarafından olumlu karşılanan bu öneri üzerine komisyonlar teşkil edilerek görüşmeler başladı. Kara-

[19] Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 7.

dağlılar büyük bir arazi isteğinde bulununca Osmanlı Hükümeti, bu isteği kabul etmeyerek komisyonu dağıttı.

Ahmet Muhtar Paşa'ya göre, Karadağlıların istediği yerlerde Türk olmadığı gibi, Türklerin dışında kalan yerlerdeki halk da, din ve mezhepleri ne olursa olsun, kendilerini Karadağlı sayıyorlardı. O nedenle onlara istedikleri yerleri vermek, bir direnme hattı oluşturmaktı. Bunun da ötesinde en önemli olanı, Türk kanının dökülmeyeceği kanısındaydı.

Bu yüzden Ahmet Muhtar Paşa'ya karşı çıkanlar olduğu gibi tehdit edenler de olmuştu. Halbuki Ahmet Muhtar Paşa, vatanını çok seven bir komutan olması nedeniyle, devletin selameti ve vatanın kurtulması için çırpınıyordu.

Bosna-Hersek Komutanı olarak bu bölgede küçük ve büyük çapta yirmiden fazla muharebede bulunmuş ve bunun sonucunda, göstermiş olduğu başarıdan ötürü Padişah tarafından bir altın kılıç armağan edilerek ödüllendirilmiştir.

Müşir Ahmet Muhtar Paşa, 3 Ocak 1877'de Girit Vali ve Komutanlığı'na atandı ise de bu görevde ancak bir ay kaldı.

2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Doğu Anadolu Harekât Alanı Muharebeleri ve Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa (Kroki : 1.)

a. Müşir Ahmet Muhtar Paşa'nın Doğu Anadolu Harekât Alanı Komutanlığı'na Atanması.

Müşir Ahmet Muhtar Paşa; Doğu Anadolu ile birlikte Balkanlar'daki durumun gittikçe kötüye gitmesinden ötürü, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkması kuvvetle muhtemelen olduğundan, 8 Şubat 1877 tarihinde Doğu Anadolu Harekât Alanı Komutanlığı'na atanmıştı. Karadağ harekâtındaki tutumu ile Hükümet ve Padişah'a karşı ters düştüğünden; bugüne kadar sevilmeyen bu komutanın tekrar Anadolu'ya cephe komutanı olarak atanması, O'nun daha önceki görevlerde göstermiş olduğu üstün başarısından, sevk ve idaredeki üstünlüğünden kaynaklanıyordu. [20]

b. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Çıkış Nedenleri ve Harekât Planları

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin çıkış nedenlerinin başında, Büyük Petro'nun ve Rusların öteden beri güttüğü ana bir siyaset olan sığ-
cak-denizlere açılmak gelir. Bunun için de Rus-

[20] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, s. 4.

lar, Karadeniz ve Akdeniz boğazlarına hâkim olarak Osmanlı Devleti'ni zayıflatmak ve haritadan silmek arzusundaydılar.

Coğrafyanın bizi yüzyıllar boyu komsu olarak yaşamaya zorladığı, tarihin ise; çok kez karşı karşıya getirdiği Rusya, bu arzusuna erişemedi.

Fransız İhtilali'nin etkisiyle Yunanistan'ın bağımsızlığına kavuşması Balkan devletlerini de uyarmıştır. Nitekim 1830'da Sırbistan özerklik kazanmış, Karadağ ise tamamen işgal edilmişti.

Fransa ve Almanya kendi sorunlarıyla uğraştıklarından dış ülkelerle uğraşacak durumda değildiler.

Rusya; Avusturya-Macaristan'a, Bosna-Hersek'i bırakmakla onları tatmin etmiş, Romanya'ya da bağımsızlık vaadinde bulunarak, Rus ordularının Tuna'dan geçmesini sağlamıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmayı veya hiç olmazsa parçalamak suretiyle adım adım da olsa hedefine ulaşmayı amaç edinen Rusya, Hersek halkının ayaklanmasını ve asi Bulgar çetelerinin cezalandırılmasını bahane ederek dünya kamuoyunu Osmanlıların aleyhine çevirmiş, bu devletlere; Osmanlı Hükümetince kabulü mümkün olmayan "İslahat Projesini" hazırlatmıştı.

Gerek bu projenin ve gerekse bundan sonra yapılan önerilerin ve bu arada Londra Protokolü'nün kabul edilmemesini fırsat bilen ve yukarıda ana hatlarıyla çizilen siyasi etkileşimleri de elverişli gören Rusya, Osmanlıları yalnız yakalamış 24 Nisan 1877'de onuncu kez harbe başlamıştı.

Doğu Cephesi'ndeki harekâtın cereyan tarzını anlatmadan önce, bölgenin coğrafi durumuyla, iki tarafın yığınak ve harekât planlarını özetle gözden geçirmek faydalı olur.

Coğrafi durum; saldırının başladığı zaman Osmanlılarla Ruslar arasında bulunan sınır 410 km. idi. Bu sınırın Rusya tarafında kalan kısmı çok arızalı olması nedeniyle harekâta elverişli değildi. Ancak Ruslar; Ahılkelek Platosu'nun da Kura, Rion Irmaklarına ve en son Kafkas Dağlarına dayanarak savunmalarını kolaylıkla yapabilmeye olanağına sahiptiler.

Türk topraklarında ise; batıdan doğuya doğru uzanan sıradağlar harekât bakımından daha uygun karakter taşır ve dört ana ilerleme istikameti oluşturur. Bunlar:

Coruh Vadisi istikameti (çok arızalıdır harekâta pek müsait değildir).

Gümrü-Kars-Sarıkamış-Erzurum istikameti (çeşitli sınıfların işbirliğini sağladığı gibi, büyük birliklerin kullanma imkânını da verir).

Ardahan-Göle-Oltu-Erzurum ile Erivan-Doğubayezit-Ağrı-Erzurum istikametleri (Gümri-Kars-Sarıkamış-Erzurum yolu üzerinde ilerleyecek birliklerle koordineli olarak çalışma olanağını sağlar) dir.

Bu taarruz istikametleri üzerinde bulunan Allahuekber, Karadağ, Kargapazarı ile Ağrı Dağı, Çengeldağ, Kösedag, Sakaltutan Sıradağları savunma yapan tarafa iç hatlardan istifade etme imkânını verir.

Rusların sıcak denizlere çıkmalarını içeren geleneksel isteklerinde Doğu Anadolu, konumu itibariyle büyük önem taşır.

Bu bölgenin düşmesiyle de Türk egemenliğinin sarsıntı geçireceğini kabul etmek gerekir (Harita: 2).

İki tarafın yığınak ve harekât planlarına gelince : Ahmet Muhtar Paşa; Rus Kafkas Ordusu'nun, asıl kuvvetleriyle Gümri-Kars-Erzurum istikametinden taarruz edeceği, daha zayıf kuvvetlerle de diğer istikametlerden ilerleyeceği kanaatindeydi. Bu nedenle kuvvetlerini, bu yönler üzerinde tertiplemeye ve bu yönleri kapatmaya karar vermişti. Böylece seyyar ordusunu sağ kanat, orta ve sol kanat olmak üzere üç grupta toplamıştı.

Ayrıca genel ihtiyat olarak da bir kısım kuvveti bulunmaktaydı.

Sol kanatta; 10 tabur (8.000) mevcudunda bir kuvveti Ardahan bölgesinde yerleştirmiş,

Ortada; 39 tabur (27.000) mevcudundaki kuvveti üç tümen halinde teşkil ederek Kars bölgesinde tutmuştur.

Sağ kanatta; 6 taburluk (4.200) kuvveti Van ve Doğubayezit ile 12 taburluk (8.400) kuvveti de Eleşkirt Tümeni olarak teşkilatlandırmış, genel ihtiyat olarak, bir tugaylık kuvveti de Soğanlıdağı ve Erzurum bölgelerine ayırmıştı. Batum'da kıyı ve Çoruh Nehri vadisini kapayacak birlikler hariç, 30 Mart 1877 tarihi itibarıyla genel mevcudu : 1.741 subay, 58.318 er, 51.221 tüfek, 96 top, 13.290 sandık piyade cephanesi, 26.305 atım top mermisi ve 6.144 hayvandı. [21]

O tarihte süvari sınıfı; keşif, gözetleme, hücum, baskın gibi görevlerde kullanılan çok kıymetli bir sınıftı. Ancak ordu emrindeki süvari birlikleri hemen yok denecek kadar az miktardaydı.

Rus Kafkas Ordusu'na gelince; Kafkas Ordusu vali ve komutanı, Rus Çarı'nın kardeşi Grandük Mihail Nikoloyeviç, yardımcısı da Ermeni asıllı Orgeneral Loris Melikof idi.

[21] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kıs. 19, Dos. 91, F. 1.

Mehmet Arif; Başımıza Gelenler, s. 91.

Orgeneral Loris Melikof, 38 taburdan oluşan kuvvetiyle Gümri-Kars-Erzurum istikametinden, 9 taburla Ardahan - Oltu istikametinden, 16 taburluk birlikleriyle de Iğdır-Doğubayezit - Eleşkirt istikametinden taarruza geçmeyi düşünmüştü. Gruplar arasındaki sıradağların birlikleri ayırıcı rolünü göz önünde tutarak, Ardahan, Kars ve Doğubayezit'i ilk hedef olarak seçmiş; Soğanlı kesimi ikinci; Erzurum' da üçüncü hedef olarak verilmişti. Ayrıca ana harekât yönüne aykırı düşen Poti, Batum tarafına da 16 piyade taburuyla 10 süvari bölüğü ve 48 toptan oluşan bir kuvvet bırakmıştı. Genel mevcudu 148.825 kişiydi. [22] (Şema: 1)

c. Harekâtın Cereyanında Ahmet Muhtar Paşa'nın Gösterdiği Sevk ve İdare Üstünlüğü, Gazi Unvanını Alması

7 Nisan 1877 tarihinde Erzurum'a gelen Müşir Ahmet Muhtar Paşa, burada 4 ncü Ordu'nun genel durumunu gözden geçirdikten sonra 16 Nisan 1877 günü Kars'a gitmek üzere yola çıktı. Kars'a geldiğinde kaledeki lojistik durumu iyi bulmamıştı. En çok üzerinde durduğu mesele Kars'ın kuşatmaya uzun süre dayanabilmesi için bol miktarda yiyecek maddesinin bulunması lazım geldiğini görerek, Rus tüccarlarına sa-

[22] Gnkur. ATASE Başkanlığı; Askeri Tarih Mecmuası, sayı, 12, s. 88, 89, 92.

tilan zahireye el koydu ve kalenin yiyecek ihtiyacını tamamlamaya çalışırken, daha Kars'tan ayrılmadan Ruslar, 24/25 Nisan 1877'de Arpaçay'dan Türk sınırını geçerek taarruza başladılar. [23]

Ahmet Muhtar Paşa'nın bütün hayatında ayrı bir yeri olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Doğu Anadolu Harekât Alanı Muharebeleri hakkında gerek Türk tarihçileri gerekse yabancı tarihçiler birçok eser yazmışlardır.

Bu ufak cep kitabında izlenen yöntem; Anadolu'da yapılan muharebelerin bir harp tarihi gibi ayrıntılarına girmeden, Ahmet Muhtar Paşa'nın biyografisinin akışını değiştirmemek şartıyla katıldığı muharebelerin seyrine kısaca temas etmek ve daha çok O'nun komutan olarak faaliyetlerini, asker kişiliğini ve başarılarını ön planda tutarak anlatmaktır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin başladığı güne kadar Ruslarla harbe girmenin doğru olmadığı tezini savunan Ahmet Muhtar Paşa, bundan sonra harbin kazanılması için bütün gücüyle çalışmaya başladı.

[23] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No: 1/2, Kls. 51, Dos: 21, F. 2.

Personel, silah, teçhizat ve ulaşım aracı bakımından Ruslara nazaran çok noksan durumda olan Türk ordusu, daha çok savunma yapmak için tertiplenmeyi amaçlıyordu.

Rus ordusunun kararı Erzurum'u almaktı. Bu nedenle Ahmet Muhtar Paşa, Eleşkirt, Soğanlı ve Erzurum'a yeteri kadar ihtiyat birlik bırakmıştı.

Rus kuvvetlerinin hedefi; 28 Nisan 1877 günü Kars Kalesi'nin kuzey ve güneyinden taarruz ederek Soğanlı Dağı'nı tutmak, bu mevsimde geçit veren Paldum ve Hizar geçitlerini kullanarak Erzurum'a inmekti.

Paldum ve Hizar Boğazlarının Tutulması

Rus ordusu, hiçbir mukavemete uğramadan Türk sınır birliklerinin çoğunu esir alarak Tekeli (Vezin) Köyü'ne kadar ilerledi. Ahmet Muhtar Paşa, altı süvari alayından oluşan bu Rus kuvvetlerine taarruz etmek üzere Kars'tan bir piyade tugayını görevlendirdi.

Kısa süren bir ateş ve çatışmadan sonra Rus süvarileri çekildiler. Türk tugayı da Kars'a döndü.

Rus ordusunun bu durumunu ileri harekât olarak nitelendirilen Ahmet Muhtar Paşa, Kars'ta 29 taburluk iki tümen ile ağır topçu alayını,

Tümgeneral Hüseyin Hami'ye bırakarak gerekli talimatı verdikten sonra dokuz piyade taburu ve bir bataryayı emrine alarak, düşmandan önce Soğanlı Dağı gerisine çekilmek üzere gece yarısı Kars'tan yola çıktı. Cephe komutanı düşman süvarilerinin taarruzundan korunmak için öncü, artçı olarak çıkardığı piyade ve süvariden oluşan birliklerden başka, sağ kanada beş, sol kanada bir piyade taburu yancı koyarak toplar ve ağırlıklar da ortada olmak üzere yürüyüş tertibi aldı. Gece yarısından ertesi günü öğleye kadar, istenilen hattı düşmandan önce tutmak üzere ve istirahat vermeden yürüyüşe devam ederek hedefine ulaştı.

Ortaya çıkan bu tehlikeli durum karşısında karargâhıyla üç-beş dakikada bile olsa durum tartışmasını yapmak, zaman kaybetmek demekti. İşte Ahmet Muhtar Paşa, zamanın çok kıymetli olduğunu, her geçen dakikanın Türk ordusu aleyhine çalıştığını görerek, zamanında karar vermesini bilmiş ve gereğini yapmıştır.

Gerek alınan bu düzen ve gerekse Türk askerinin alınan düzeni bozmadan aç, susuz, yuksuz ve mola vermeden saatlerce yürümesi se-meresini verdi. Bu denli bir çaba ve dayanma gücü ancak Mehmetçğin göstereceği bir haslettir.

Böylece Rusların ilk hedefi olan Paldum ve Hizar boğazları düşmandan önce tutulmuş oldu. [24]

Ahmet Muhtar Paşa'nın görev anlayışının büyüklüğü, komutanlık ve kahramanlığının yüceliği burada da görülmektedir.

Ardahan'ın Düşman Eline Geçmesi

Havanın düzelmesi ve yolların açılmasıyla Doğu Anadolu Harekât Alanı Komutanı karar-gâhını Hünkârdüzü'ne aldı. [25]

Gelecekteki gelişmelere karşı tedbir almakla uğraşıldığı bir zamanda Rus kuvvetleri, 1 Mayıs 1877'de Ardahan'ı kuşattılar ve 19 Mayıs günü de ele geçirdiler. [26]

Bu muharebelerde Ruslar 6.000; Türkler bir general, 7 binbaşı, 8 yüzbaşı, 6 teğmen ile 150'er şehit olmak üzere 500'den fazla zayıat vermişlerdi. [27]

[24] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 20, Dos. 106, F. 18 ve 18-1.

[25] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 2, Dos. 12, F. 1-3 ve 23-4.

[26] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 7, Dos. 42, F. 15-4.

[27] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 2, Dos. 12, F. 1-7 ve 1-19.

Ardahan'ın bu kadar kısa bir zamanda Rusların eline geçmesini bazı tarihçiler şöyle anlatırlar : Ardahan mevziinin münhat (çukur) arazide oluşu, tahkimatın arzu edilen şekilde pekleştirilmemiş olması, savunma silahlarıyla birlikte kuvvet azlığı, eğitim noksanlığı ve Rusların hâkim araziden taarruz etmelerinden dolayı Ardahan kısa zamanda düşürülmüştür. Bu sözlerde büyük bir gerçek payı vardır. Ancak Ardahan'ın bir müddet dayanması ve kısa bir sürede düşmemesi gerekirdi.

Ardahan Kalesi'nin 1877'deki durumu şöyleydi :

Ardahan İlçesi Kura Nehri üzerinde kurulmuş olup iç kalesi (eski usulde taştan yapılmış) ilçenin güneyinde ve nehir üzerindedir. İlçe bir dere içerisine doğru yapılmış ve etrafı bir takım yüksek tepelerle çevrilmiştir. Bu tepelerin hemen hepsi birbirinden ayrı; boy, diz ve yatma çukurlarıyla pekleştirilmiş ve bir yıl önce Kars'dan getirilen 12 Kurup kale toprak tabyalara yerleştirilmiştir.

Ardahan istihkâmlarının en önemlisi Mağlas Tepesi üzerinde bulunan Ramazan Tabyası'dır ki bu tabya diğer bütün tabyaları görür.

Adı geçen Mağlas Tepesi çok dik yamaçlı olduğundan bu tabyayı almak, taarruz eden için çok güçtür.

Yalnız taarruza elverişli Gürgen Dağı cephesidir. Burası da kışın karla kaplı olduğundan geçilmesi zordur.

Diğer taraftan Karakaya Çukuru diye adlandırılan dik yamaçlı bir dere vardır. Bu nedenlerle Ramazan Tabya'yı düşürmek çok zor koşullarda mümkün olur.

Kura Nehri'nin doğusu Kaz, Ahali ve Sinker tabyalarıyla tahkim edilmiş olup, bu tabyalar Ardahan ilçesinin kuzeydoğu ve güney yönlerini savunmaktadır.

Bunlardan başka Kura Nehri'nin yatağı üzerinde üç tabya, doğusunda Çömeken Dağı üzerinde bulunan bir tabya daha vardır.

Çömeken Tabya yüksek yerde olduğundan görüş alanı 10-15 kilometre kadardır.

Görülüyorki bir tabya hariç tutulacak olursa gerek silah ve gerekse tahkim bakımından elverişsiz olduğu kadar doğudan gelecek taarruzlara karşı alçak arazi kesiminde oluşu bu kalenin pek güvenilir bir tarafı olmadığını göstermektedir.

Ardahan'ın kısa zamanda Rus birliklerinin eline geçmesi İstanbul'da tepkilere yol açtı. Bu duruma Ahmet Muhtar Paşa'da muhakkak çok üzülmüştü. Bu halini belli etmeden ve cephede yılmadan, gayet soğukkanlı davranarak gerekli

önlemleri almaya devam etti. Komutanın bu halini gören bir yabancı muhabir; "Türkler karakterli ve stratejik görüşlü, kuvvetli bir komutan olduğunu ispat eden Ahmet Muhtar Paşa'ya sahip olduklarından talihlidirler" diyerek, O'nun büyüklüğünü bu cümle ile ifade etmiştir.

Halyaz Muhaberesi

Karargâhını Çakırbaba'ya getiren komutan, o arada Samsun'dan gelen bin kadar süvariyle orduya katılan Musa Paşa'yı, Kars'a gönderdiyse de gelen süvariler eğitim ve disiplinden yoksun olduğu gibi; Türk süvarisinin elinde bulunan Vincester filintalarının (kısa namlulu tüfek) mesafesi Rus süvarilerinin elindeki Berdan filintalarından daha kısa menzilli olmasından ötürü, Rus süvarileri uzak mesafeden ateş açarak daha tesirli oluyorlardı. Bu nedenlerle süvarilerimiz yapmış oldukları muharebeyi kaybederek geri çekilmişti.

Der Gukosov komutasındaki birliklerin Doğubeyazıt'e doğru ilerlediklerini öğrenen Ahmet Muhtar Paşa, kuvvetlerini askeri bakımdan çok mühim bir yer olan Zivin (Süngütaş) mevziine çekti ve diğer kuvvetlerin de buraya gelmesini emretti. [28]

[28] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 3, Dos. 21, F. 11-1.

Zivin; Soğanlı Dağı'nın batısına bakan ve bu dağın başlıca geçitleri olan Sarıkamış, Hünkârdüzü yollarıyla Aras Vadisi'ne hâkim, sağ yanda Velibaba geçidine, sol yanda Oltu'ya birer konak mesafede (20-25 km.) her tarafa kolayca birlik gönderilebilen taktik bakımından çok uygun bir yerdir.

Ahmet Muhtar Paşa, burasını savunma tertibi alarak kuvvetli bir mevzi haline getirdi. Ayrıca Kars-Erzurum arasında da kuvvetli bir düzen alarak hem ordusunu güç durumdan kurtardı hem de Rus ordusunu tehdit etmeye başladı. Nitekim Rusların elinde bulunan Oltu'yu 13 Haziran 1877 günü kuvvet göndererek geri aldı. [29]

Ardahan'dan çekilebilen kuvvetlerle Oltu'da bulunan altı tabur piyade de Zivin mevziine alındı.

Ruslar Haziran 1877 başlarında Kars'ı kuşatmaya başladı. Türk ordusunun güneyini tehdit eden ve Doğubeyazıt'e doğru ilerleyen düşmanı Tahir Gedîği'nde karşılamak üzere Tath-oğlu Mehmet Paşa, gönderildiyse de, Mehmet Paşa'nın şahadeti üzerine birlik dağılarak geri çekildi.

[29] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 2, Dos. 12, F. 23.

Bu duruma çok üzülen Ahmet Muhtar Paşa, ordunun sağ kanadını korumak üzere üç taburluk bir kuvvet göndermekle beraber, arkadan yanına aldığı iki tabur kuvvetle gece yarısı Zivin'den Velibaba'ya gitti. [30]

Burada toplanan Türk kuvvetlerine kendisi komuta ederek, Rus kuvvetlerini ikiye ayırmak suretiyle ayrı ayrı imha edecek şekilde bir plan hazırladı ve 21 Haziran 1877 günü taarruza geçtiyse de, o günkü taarruzda bir muvaffakiyet sağlayamadı. Ertesi günü tekrarladığı taarruzda, Türk kuvvetlerini karşısında gören Rus Komutanı Der Gukosov çekilmeye başladı.

Rus birliklerini takip ederek sınıra kadar atmak lazımdı. Paşa bunu çok iyi biliyordu; ancak mühimmatın azlığı, iase hususundaki zorluklar ve ulaşım araçlarının yetersizliği ordunun takip harekâtına imkân vermemişti.

Bu arada ordunun yiyecek maddeleri tedarikine kısaca değinmekte fayda vardır.

Muharebe öncesi, yani barışta erata kuvvetli gıda maddeleri verilmesine karşın seferde tamamen aksi olmuştur. Bu muharebelerde, erlere günde yarım kiloğram un ile, varsa 80 gram

[30] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No: 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 5, 1. 200, 2. 200

et verilmişti. Bunların da gelmediği günler olursa o zaman erler ihtiyaçlarını yanlarındaki peksimetle (demirbaş erzak) idare ediyorlardı.

Ayrıca büyük birlik komutanları para buldukları takdirde halktan erzak alırlardı. İkinci ve beşinci sınıf ikmal maddelerine silah ve her tür cephaneye ait ihtiyaçlar İstanbul'dan gönderiliyordu.

Personel ikmaline gelince; çeşitli illerden eğitim görmemiş erler toplanarak Erzurum'a oradan da cepheye gönderilirdi. Bir orduda eğitim istenilen seviyeye yükselmezse o orduda disiplin sağlanamaz; çünkü aynı ocaktan olan erlerin bir aile üyesi gibi birbirine bağlı olması gerekir. Oysaki çeşitli illerden toplanarak Doğu Cephesi'ne gönderilen erlerde moral çok zayıftı. Bu nedenle muharebelerde de zayıat fazla oluyordu.

Mayıs 1877 ayında Trabzon'dan altı, İstanbul'dan Asir Vapuru'yla iki piyade taburu gönderilmişti. [31]

Ahmet Muhtar paşa, 27 Haziran 1877 tarihli yazısında üst makama şu acı hakikati bildirmekten kendini alamamıştı.

[31] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 20, Dos. 106, F. 21.

“Benim halen arkamdaki bir kaputtan başka yanımda bir şeyim yok. Gece gündüz peksimetle ve toprak üstünde yatarak muharebe ediyorum. Yine de Erzurum’u kurtarmaya çalışıyorum” diyor ve ilave ediyordu: “23.000 kg. un ve peksimet var, bunları taşıyacak araç olmadığı gibi, iş bilmez personel yüzünden arkamızdan erzak ve yem gelmiyor, sivil araç tutmak için para isteğinde bulunmuştum, para da bu ana kadar gelmedi.” [32]

Ahmet Muhtar Paşa’nın yanında bulunan ve durumu yakından izleyen İngiliz Generali Camble Türk komutanı için; “Günde ağırlığınca altın verseler, senin bir günlük memuriyetini kabul etmem” diyerek komutanı hem takdir etmiş ve hem de ona hak vermişti.

Bu muharebelerde Türklerin 362 şehit, 1082 yaralı olmak üzere 1.444; Rus birliklerinin 5.000 kadar zayiatı vardı. [33]

Halyaz Muharebesi adı verilen bu muharebede kesin bir sonuç alınamadı. Ancak Türk askerinin morali yükseldi. Buna karşılık Rusların da insiyatifi ellerinden çıktı.

[32] Gnkür. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 2, Dos. 12, F. 14.

[33] Gnkür. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 3-1, 3-2, 6 ve

Gnkür. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 8-2.

Zivin Muharebesi

Der Gukosov'ın Halyaz yenilgisini haber alan General Loris Melikof, ona yardım amacıyla harekete geçerek Horasan'a inmek ve Türk ordusunun Halyaz'daki başarısını etkisiz kılmak ve gerilerine düşmek üzere 24 Haziran 1877 günü Zivin'deki Türk kuvvetlerine taarruza geçti.

Halyaz tepelerinden Rus birliklerinin taarruzlarını gözetleyen Ahmet Muhtar Paşa, Halyaz'da gerekli tertibi aldıktan ve durumu iyice öğrendikten sonra vakit geçirmeden yanına sekiz kişi alarak, gece yarısı Zivin'e gitti ve birliklerin savunma gücünü artırdı. 27 Haziran 1877 günü akşama kadarki muharebelerden sonra Rus birlikleri çekilmeye mecbur kaldılar. [34]

Bu muharebelerin kazanılmasının nedenleri özetle şöyleydi :

Zivin mevziinde tabiye ve tahkimat konusunda alınan önlemler askerlik sanatının bir şaheseridir. Örnek olarak başarılmış bu çaba ve beceri, muharebe şekil ve sistemlerinde ve topluluk mesleğinde birçok yeniliklerin gelişmesine neden olmuştur.

[34] Gnkur. ATASE, Başkanlığı Arşivi; No: 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 10.

Bu mevzide piyadeler; iki hat halinde genişliğine ve derinliğine tertiplenmişler ve asıl muharebe hattının önüne yan ateşi yapan piyade avcı grupları ve topçu atış mevzileri hazırlamışlardı. Türk askerleri avcı ve boy çukurları kazarak düşman topçu ateşinden korunmuşlardır.

Ayrıca, mevziin önü ve içi birer ateş çemberi içine alınacak şekilde tertiplenmiş, ihtiyat taburları birinci hattın bir miktar gerisinde kanatlara yerleştirilerek toprağa gömülmüş olarak hazırlanmıştı.

Mevziin ilerisi muharebe ileri karakollarıyla örtülmüştü. Özetlemek gerekirse; bugünün savunma mevziine yakın prensipler o gün uygulanmıştır. Bu savunma planı burada olduğu gibi Plevne'de de aynı şekildeydi. [35]

Ahmet Muhtar Paşa, Loris Melikof birliklerinin çekildiğini görünce 23 taburluk bir kuvvetle takibe başladı. Fazıl Ahmet Paşa'ya da Der Gukosov birliklerini takip etme emrini verdi. Fakat iki istikametten çekilen kolları takip etmeye imkân yoktu. Çünkü Türk Ordusu lojistik destekten yoksundu. Ruslar, Ahmet Muhtar Paşa kuvvetlerinin çok fazla olduğu kanısında olduklarından 7 Temmuz 1877'de Kars Kuşat-

[35] ATAK, Sadık; Doğunun Kapısı Kars, İbrahim Horoz Basımevi, 1946, s. 30, 31.

masını da bırakarak çekildiler. Bunu öğrenen Türk Komutanı ertesi günü Kars önlerine kadar geldi. [36]

Bu başarısından dolayı zamanın seraskeri 4 Temmuz 1877 tarihli bir telgrafla Ahmet Muhtar Paşa'ya takdir ve teşekkürlerini bildirmişti. [37]

Türk birlikleri; Alacadağ doğu yamaçlarına kadar ilerledikten sonra takip harekâtından vazgeçerek, Alacadağ yamaçları Hacı Veli-Halifoğlu hattında yerleşerek birliklerinin ikmaliyle uğraşmışlardır.

Ahmet Muhtar Paşa, Kars'ta bulunan 30 piyade taburundan 24 taburu emrine alarak kadrosunu ikmal etmek istiyordu. Ancak bu taburların seyyar duruma sokulabilmesi için bir tabura 38, bütün taburlara da 912 hayvan tedarik etmek gerekiyordu. Bu hayvanlar bulununcaya kadar adı geçen taburlar, ordu taburlarının hayvanlarıyla ileri alınmıştı.

Ayrıca 5 nci ve 6 ncı Ordulardan Doğu Harekât Alanı'na dört alay ve yine çeşitli illerden 951 piyade 1.912 süvari eri gelmişti.

[36] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 19, Dos. 98, F. 10.

[37] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 24, Dos. 145, F. 22.

İkinci ve beşinci sınıf ikmal maddeleri olarak da 1.118 kılıç, 54 sandık (yaklaşık 650 adet) çakmaklı tüfek, 64 sandık top mermisi temmuz ayı içinde orduya gelmişti. [38]

İkmal durumuna gelince; harbin başından beri lojistik destek ve personeli normal çalışmıyordu. Çünkü daha önce de temas edildiği üzere bölgenin ürünleri bir orduyu besleyecek durumda olmadığı gibi barış zamanında da stok yapılmamıştı. Civar illerden yapılan yiyecek ikmal de ulaştırma araçlarının yetersizliği nedeniyle geç kalıyor veya hiç gelmiyordu. Bu yüzden cephede çarpışan erler ve subaylar günlerce saç ekmeği veya peksimetten başka yiyecek bulamıyorlardı.

Kars ve ilçeleriyle köylerinin 27 gün kuşatmada kalması nedeniyle bu yerlerden ikmal yapılamıyordu.

Aslında işgal altında kalmış bu yerlerin, ordunun günlük ihtiyacı olan 40-50 tonluk yiyeceğini sağlaması mümkün değildi. Ordu, Erzurum'da bulunan İdari Heyeti (Lojistik Destek Birliği) tarafından her türlü ikmalini yaptırmaktaydı. O güne göre en çabuk ulaştırma aracı

[38] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 24, Dos. 145, F. 23 ve

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 5, Dos. 34, F. 17.

bölgede mekkâri ve dört tekerlekli çift atlı adı arabalardı. Bu araçlar, Erzurum'dan ordunun bulunduğu hatta sekiz günden önce gelemezdi. 40-50 tonluk günlük yiyecek için kaç hayvan ve arabaya ihtiyaç olduğunu hesaplamak pek de zor olmasa gerekti.

Kars'ta bulunan erzaktan yararlanma cihetine gidilmiş ise de, ikinci bir kuşatmada kalenin erzaksız kalacağı düşünülerek, bu erzaka pek dokunulmamıştı. En son çare olarak birlik komutanlarına para verilerek peşin ve mahalli satınalma yapılması cihetine gidilmiş, üst makamlardan devamlı olarak para istenmiştir.

Devletin mali durumu da ortada idi. Para gönderilemiyordu, bu yüzden subaylar dahil ordu günlerce zorunlu olarak kuru peksimetle muharebe etmek mecburiyetinde kalmıştı.

Böylece 1877'nin Temmuz ayı her iki tarafın yeniden tertiplenmesi ve keşif faaliyetleriyle geçti.

Temmuz ayı sonlarında Ruslar 13 süvari alayı, 55.200 piyade ve topçu eriyle, 110 top mevcudunda; Türkler 5.000 süvari, 46.950 piyade ve topçu eriyle 66 top mevcudundaydılar.

Türk ordusunun 30-40 km. uzunluğa yaklaşan savunma hattı, kuvvetiyle orantılı değildi. Mevziin ortasından geçen Mavrik Deresi bu

Gökür.

55

Harp Tarihî Şek.

Kütüphaneler

mevzii ikiye bölüyordu. Güneyden kuşatılma ihtimali olan bu mevzi, Kars garnizonundan da uzaktı.

Ahmet Muhtar Paşa, kış mevsiminin yaklaşması nedeniyle 60.000 kürk, 60.000 çizme ve 160.000 çift çorabın komşu illerden alınarak gönderilmesi isteğinde de bulunmasına karşın hiçbir ikmal maddesi gelmemiştir. [39]

Mevcudun azlığı da ileri sürülerek İstanbul'dan er ikmali istenmiş, "mevcudunuzla yettiniz" cevabı alınmıştı. Hatta kuvvet azlığından ötürü Zivin mevzilerine çekilme önerisi yapılmış bu öneri de kabul edilmmişti. [40]

Gedikler Muharebesi

İşte bugüne kadar girmiş olduğu muharebelerden başarıyla çıkmış olan Doğu Anadolu Ordusu bu durumda iken; Ağustos ayı içinde Rus ordusunun takviye kuvvetleri aldığı, yapılan keşiflerden öğreniliyordu.

Böyle bir hazırlığa giren Rus ordusunun hedefi, Erzurum'u ele geçirmek üzere büyük bir taarruza girişmekti.

[39]. Kaymakam (Yarbay) Arif; Alacadağ Muharebesi, Askeri Mecmua, İstanbul, 1930, sayı, 16, s. 11.

Gnkur. ATASE Başkanlığı; Askeri Tarih Bülteni, Ağustos 1981, sayı 12, s. 96.

[40]. Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No: 1/2, Kls: 11, Dos: 11, F. 25.

Rusların bu düşüncelerini çok iyi yorumlayan Ahmet Muhtar Paşa, Rusların daha fazla kuvvetlenmelerine fırsat vermeden kendisi taarruz ederek durumdan faydalanmaya karar verdi.

25 Ağustos 1877 günü Kızıltepe'ye taarruza geçti. "Gedikler Muharebesi" olarak adlandırılan bu çarpışmalar sonucu, Türk ordusunun ileri kısımları; Ani Harabesi-Esenkent-Kızıltepe-Subatan-Büyük Yahniler-Küçük Yahniler-Halefoğlu-Taşlıtepe hattına ulaşmak suretiyle, bu muharebeyi de zaferle sonuçlandırmıştı. Bu muharebede Türk ordusundan 1.000, Rus ordusundan da 3.000 kadar zayıat olmuştur. [41]

Türk ordusu; cephane ve iase maddelerinin azalmış olması, günlük yiyecek maddelerinin dahi tedarik edilememesi ve özellikle seyyar birlikleri izleyecek menzil ve ulaşım araçlarının bulunmaması yüzünden Rus ordusu çekilirken onu takip harekâtına geçemedi.

Ahmet Muhtar Paşa'nın askerlik hayatındaki en büyük başarılarından birisi olan bu zaferle, Türk ordusunun sağ kanadı ve Erzurum yolu emniyet altına alınmış oldu. Eğer bu muharebe kaybedilmiş olsaydı, yalnız Kars değil,

[41]- Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 12, Dos. 61, F. 6, ve

Mehmet Arif; Başımıza Gelenler, s. 241-244.

ordunun arkasında bulunan bütün illerle bağlantısı kesilmiş olacak ve belki de, bütün ağırlıklar bırakılarak geri çekilmek zorunda kalıncaktı. Yeni bir ordu hazırlanıp düşman karşısına çıkılınca kadar da Rus ordusu bütün Anadolu'yu işgal etmiş olacaktı.

Doğu Anadolu Cephesi'nde muharebelerin başlangıcından bugüne kadar Ahmet Muhtar Paşa'nın taarruz ve savunmada, karşısındaki kuvvete oranla az bir kuvvetle ve her türlü yetersizlikler içinde gösterdiği kabiliyet ve başarıları-örneğin Gedikler Muharebesi'ndeki kazandığı büyük zafer üzerine II. Abdülhamit tarafından, kendisine "Gazilik Unvanı" ile bir sırmalı kılıç ve iki at armağan edilmmişti. [42]

Yahniler Muharebesi

13 Eylül 1877 tarihinden itibaren keşif taarruzlarına başlayarak Türk ordusunun kuvvetini anlamaya çalışan Ruslar, takviye kuvvetleriyle mevcutlarını bir hayli artırdılar. Örneğin, Türk ordusunun 46.950 mevcudu ve 66 topu varken; Rus Ordusu 70.000 civarında ere, 150'nin üzerinde de topa sahipti. [43]

[42] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 13, Dos. 70. F. 28.

[43] Mehmet Arif; Başımıza Gelenler, s. 200, 201.

Ahmet Muhtar Paşa, bu dengesizlik karşısında Seraskerlik'ten personel yardımı istemesine rağmen; "Buradan, durum ve zaman bakımından er göndermek mümkün değildir, mevcudunuzla durumu iyi şekilde idare ediniz" cevabını almıştı.

Bu tarihlerde, düşman ordularının durumu hakkında bilgi toplamak, casus kullanmak suretiyle yapıldığı gibi, cephelerde bilhassa iyi eğitim görmüş süvari birlikleriyle keşif yapıldı. Halbuki Türk ordusu süvarileri, bu muharebelerde redif sınıfından olduğu için -yani eğitim görmeden orduya katılmış bulunduklarından- aynı zamanda mevcutlarının az oluşu nedeniyle, bilgi toplamak mümkün olamıyordu. Ahmet Muhtar Paşa, karşısındaki ordunun kuvveti ve maksadı hakkındaki bilgileri mahalli ilçe ve köy halkından toplamaya ve buna kendi görüş ve düşüncelerini de eklemek suretiyle, Rus ordusunun niyet ve maksadını ortaya çıkarmaya çalışıyordu. Topladığı bilgilere göre Rus ordusunun iki piyade tümeni, bir piyade, bir süvari ve bir topçu tugayıyla pekiştirilmiş olduğu ve Yahniler doğrultusunda taarruz edeceğini kıymetlendirmiş ve tertiplerini buna göre almıştı.

Diğer taraftan, 1 Ekim 1877 günü Kars'ta bulunan altı piyade taburuyla üç süvari bölüğüne Digor kesimine; Tekneli'deki Hüseyin Hami Paşa'ya, muharebe başlar başlamaz Pazarlık bölgesine yanaşmalarını emretti. Ayrıca en güvendiği Kaptan Mehmet Paşa'yı da, Küçük Yahniler bölgesinin savunmasına verdi.

2 Ekim 1877'de Rus kuvvetleri evvela Tekneli'ye, sonra Küçük Yahni'ye taarruza geçti ve çarpışma kısa zamanda bütün cepheye yayıldı. Alacadağ'da bulunan bir Türk taburu geri çekilemedi. Ahmet Muhtar Paşa, taburu kurtarmak için Mehmet Şamil Paşa'yı görevlendirdi. Bu sırada kabarık mevcutlu bir kısım Rus birlikleri, Hacı Veli ve Büyük Yahniler arasından Türk ordusunu çevirme teşebbüsüne giriştiler. Gerek bu kesime ve gerekse Küçük Yahniler Tepesi'ne yapılan Rus kuvvetlerinin taarruzları, akşama kadar çok şiddetli çarpışmalarla geçti. Akşam üzeri Büyük Yahni kaybedildi. Bu tepenin kaybedilmesine rağmen o gün Türk askeri başarılı bir savunma yapmıştı. [44]

4 Ekim 1877 günü de devam eden muharebelerde Türk kuvvetleri, Büyük Yahni'yi geri

[44] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 74, F. 1-1, 1-2.

aldı. Rus kuvvetleri elinde bulundurduğu diğer mevzileri de terk ederek Kurudere - Gedikler hattına çekildi. [45]

Bu muharebenin başlayacağı sabahın erken saatlerinde Ahmet Muhtar Paşa, bütün birlik komutanlarını uyarmış ve bir Rus taarruzunun yapılacağını bildirerek, hemen mevzilerin işgal edilmesini emretmişti. Rus taarruzunun sıklet merkezinin Yahniler istikametinde gelişeceğini de önceden hatırlatmıştı. Rus birlikleri sabahleyin taarruza geçtikleri zaman büyük bir mukavemetle karşılaştılar. Şüphesiz bu durum muharebenin Türkler lehinde gelişmesine neden olmuştur. Şimdiye kadarki muharebelerde olduğu gibi burada da Ahmet Muhtra Paşa, üstün komutanlık vasıfları ve yüksek sevk ve idaresiyle her türlü yokluğu ve yetersizliği yenmesini bilmiş, muharebeyi kazanmıştır.

Bu muharebede Küçük Yahniler'e taarruz eden Rus kuvveti; 21 tabur piyade, 8 bölük Dragon, 18 bölük Kazak, 2 bölük Çeçen ile 96

[45] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 2, Dos. 12, F. 18-1.

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 12, Dos. 63, F. 19.

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi No. 1/2, Kls. 13, Dos. 70, F. 38.

top kuvvetindeydi. Türklerin kuvveti ise; 400'er mevcutlu 7 piyade taburuyla, altı toplu bir bataryadan ibaretti.

Rusların sabahtan akşama kadar bu küçük tepeyi cehennemi top ateşine tutması, taş üstünde taş bırakmamış, bu hal bütün Türk tabur komutanlarının şehit olmasına neden olmuş, fakat tepe yine kahraman Türk askerinin elinde kalmıştı.

Muharebe sonu Türk ordusu 3.500, Rus ordusu yaklaşık 7.000 kişi zayıat vermişti. [46]

Ahmet Muhtar Paşa, kendi kuvvetlerinden personel ve silahça çok üstün olan Rus ordusunu yenmiş; sınırlı imkânlarını çok iyi kullanarak üstün sevk ve idaresi sayesinde taktik hataya düşmeden, Rus komutanının yanlış sevk ve idaresinden de yararlanarak parlak bir zafer kazanmıştı.

Yahniler Muharebesi, Türk ordusunun savunma gereği toprağa gömülebilmesi ve aynı zamanda gerek taarruz ve gerekse savunmada gösterdiği başarılar açısından tarihin kaydettiği önemli muharebelerden birisidir.

[46] Mehmet Arif; Başımıza Gelenler, s. 283, 284.

Alacadağ Muharebesi

Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Yahniler Muharebesi'nin kazanılmasına pek sevinememişti. Bu galibiyetin geçici olduğunu tahmin ediyordu. Çünkü Yahniler Muharebesi'nden sonra Rus ordusunun çok sayıda takviye birlikleri alarak kuvvetlendiğini, kendi birliklerinin tutmuş olduğu cephenin kuvvetle orantılı olmadığını bir defa daha görmüştü. Takviye kuvveti gelmeyeceğine göre savunma mevziini daraltmakla yetindi.

Nitekim Rus Ordusu Komutanı General Loris Melikov; 11 Ekim 1877 günü 17 piyade taburu, 2.500 süvari 72 toptan oluşan bir kuvvetle Karakule güneyinden Arpa Çayı'nı geçerek, Türk ordusunu kuşatma harekâtına memur edildi.

Melikov, 15 Ekim 1877 günü Tekneli (Vezinköy) genel istikametine yöneltilecek sıklet merkezi birlikleriyle de taarruza geçerek, Türk savunma cephesini yarmaya karar verdi.

Güneyden ilerleyen Rus kuvvetlerinin Pazarcık'a yaklaştığını haber alan Ahmet Muhtar Paşa, Eleşkirt tümeninden gelen altı taburluk takviye kuvvetiyle bunlara karşı koyarken, Nalbant Tepe'deki kuvvetleri de Sivri Tepe'ye sürerek, bu istikamete ilerleyen ve kuşatma hareketine memur edilen Rus kuvvetlerinin taarru-

zunu durdurdu. Buna rağmen durumu iyi görmeyen Gazi Ahmet Muhtar Paşa, birliklerin bir kısmını Kars'a gönderdi. Böylece Sivritepe kesiminde 10.000 Alacadağ kesiminde ise 15.000 mevcut kalmıştı. Bu kuvvetlerin oyalama muharebeleri yaparak Soğanlı Dağı istikametinde çekilmelerini emretti. Diğer kesimde bulunan Eleşkirt Tümeni'nin de Erzurum'a çekilmesini bildirdi.

15 Ekim 1877 günü 48 taburla Evliya Tepe istikametinde taarruz eden General Heimann, saat 14.00'te bu tepeyi aldı. Sivritepe istikametinde ilerleyen diğer Rus kuvvetleri de yaklaşık aynı saatlerde tepeyi ele geçirmişti. Böylece Alacadağ kesiminde bulunan Türk birlikleri kuşatılmış, Tekneli kısmındaki birlikler de düzensiz bir şekilde batıya çekilmişlerdi. Kuşatma çemberi içinde bulunan Musa Paşa, 8 piyade taburu ve 1.500 süvarisiyle Digor üzerinden Kağızman'a çekilmeyi başarmıştı. [47]

Deveboynu Muharebesi

Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Kars'ta Hüseyin Hami Paşa'yı 10.000 kişilik bir kuvvetle komutan olarak bırakarak, 36 piyade taburu, 2.000

[47] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 74, F. 1-1: 1-3.

süvari ve 40 toptan oluşan bir birlikle, 16 Ekim 1877 günü evvela Soğanlı'ya sonra da Deveboyunu'na çekildi. [48]

Burada Ahmet Muhtar Paşa, bu kritik durum ve kargaşalık içinde, en doğru kararı vermiştir. Eğer Kars'ta kalmış olsaydı, diğer bir Rus kuvveti tarafından Erzurum işgal edilebilirdi. Bu çekilme o kadar düzgün ve programlı bir şekilde yapılmıştır ki, sonraları Avrupa devletleri harp akademilerinde bu olayı örnek bir çekilme olarak okutmuşlardır.

Kars muharebelerinde Türk kuvvetlerinden; 7 general, 252 subay ve 300-350 mevcutlu 29 piyade taburu, 39 sahra, 4 dağ topu Rusların eline geçmişti. [49]

Rus Ordusu Başkomutanı General Lazarev komutasındaki kuvvetlerden General Melikov birlikleriyle Kars kuşatıldı. General Heimann komutasındaki birlikler de Erzurum istikametine ilerledi.

[48] Gnkur ATASE Başkanlığı Arşivi; No: 1/2; Kls. 14, Dos. 96, F. 11.

[49] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No: 1/2, Kls. 14, Dos. 76, F. 76.

UÇAROL, Rifat; Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, s. 100.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa da, 28 Ekim 1877 günü Erzurum'a varmış ve Eleşkirt Tümeniyle Deveboynu'nda birleşerek, 16.000 kişilik bir kuvvetle 29 Ekim 1877 günü Deveboynu mevzilerine yerleşmişlerdi. [50]

General Heimann 14 Kasım günü Deveboynu'na taarruza geçerek akşama doğru Türk mevziini yardı. Deveboynu'nda bulunan Türk birlikleri 7.000-8.000 er, 4.000 gönüllü ve 20 topla Erzurum Kalesi'ne çekilebildi.

Aziziye Tabya Muharebesi

9 Kasım'da Aziziye ve Ahali tabyalarına taarruz eden Rus kuvvetleri, Aziziye Tabyası'nı düşürdü. Erzurum'dan gelen gönüllü erkekler, başta Nene Hatun olmak üzere kadınlar ellerine geçen silah, pala, kılıç, kazma, balta ve satırlarla, olanca güçlerini kullanarak ve askerlerin yanında yer alarak karşı taarruza iştirak ettiler ve Aziziye Tabyası'nı geri aldılar.

Erzurum Kalesi'nde bulunan kuvvetler, Batum ve Anadolu'dan getirilen kuvvetlerle 18.000 ere yükseltildi.

[50] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 76, F. 69 ve

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 74, F. 15.

18 Kasım 1877 günü Kars'ı ele geçiren General Melikov, Erzurum'a gelerek şehri kuşattı. [51]

Yeri gelmişken Kars'tan, bölgedeki önemi nedeniyle söz etmekte fayda vardır. (Kroki: 2)

Doğuyla Batı arasındaki önemli geçit bölgesi olan Kars ve onun binlerce yıllık öz yerli halkı Türkler, bütün tarih boyunca yurtlarına yapılan akınlardan çok zorluk çekmişler ve çok can kaybetmişlerdir.

Romalıların, Gürcülerin, Moğolların akınları ve uzunca süren İranlıların ve Rusların bu ili işgallerindeki eziyetleri ve en son Ermenilerin barbarca yaptığı iki büyük kıyım, bu eski Türk yurdunun taşını toprağını altüst etmiş ve öz yerlisi Türklerin kökünün kuruma tehlikesi belirmişti.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Kars halkının yarısı, İç Anadolu'ya göç etmiş ve yıllarca dağ köylerinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. "34 Ermeni Kırımı" adı verilen 1918 ilkbaharında ve "36 Ermeni Kırımı" adı verilen 1920 yılı

[51] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 74, F. 1-3 ve

Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/2, Kls. 14, Dos. 76, F. 78.

yazında "can feda" denilen Ermeni çetelerinin ve intikam taburlarının sistemli kırım hareketleriyle Kars'ın Türk halkı yok edilmek istendi.

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde kaybetmiş olduğumuz Ardahan, Kars ve Sarıkamış, ancak 1918 yılında tekrar Türk sınırları içine alınmıştır.

Kars'ın 1877-1878 Harbi'nde düşmesinden sonra, burada 5.000 kadar subay ve erimiz esir edilmmişti, kuşatılan Erzurum'da da günler geçtikçe askerin yiyecek ihtiyacı kritik duruma girmişti. Ayrıca halkta ve Rus ordusunda tifüs vakaları da görülmeye başlamıştı.

Bu bakımdan Rus ordusunun taarruz edecek kudreti ve Türklerin de savunma gücü kalmamıştı.

O sırada Gazi Ahmet Muhtar Paşa İstanbul'a çağrıldı. Yerine atanan Müşir Kurt İsmail Hakkı Paşa da 31 Ocak 1878 günü Ruslarla bir protokol imza etti ve Erzurum'u Ruslara teslim etti. [52]

25 Aralık 1877'de Erzurum'dan ayrılmış olan Ahmet Muhtar Paşa, 7 Nisan 1877 tarihinde Erzurum'da göreve başladığına göre bu bölgede 8 ay 18 gün hizmet yapmıştır.

[52] Gnkur. ATASE Başkanlığı Arşivi; No. 1/3, Kls. 19, Dos. 100, F. 26, 21-1.

Bu müddet içinde Ruslara karşı başarılı muharebeler vererek parlâk sonuçlar aldı. İmkânsızlıklar içinde nihayet Erzurum'a kadar çekilerek şehri sonuna kadar savundu. 24 Nisan 1877'de Rusların sınırı geçerek Kars'a doğru ilerlediği sırada Ruslara taarruz emri verilmesine karşın ordusunun durumu buna uygun olmadığı için, emri uygulamayarak aksine geri çekildi. Ancak noksanlarını tamamladıktan sonra taarruza geçerek Kars'ı kurtardı. Ve daha sonra 6 ay devamlı olarak Ruslara karşı galip gelerek, Anadolu'nun kapısını kapattı. Rusların istilasını önledi ve onlara planlarını da uygulatmadı. [53]

Ahmet Muhtar Paşa'nın böyle bir durum yaratması ancak O'nun insan gücünün üstünde çalışmasıyla mümkün olabilmıştır. Çünkü ne subay ve ne de er ikmali arzu edilen şekilde yapılamadığı gibi bilgili ve tecrübeli subayların çoğu da ya yaralanıp hastahaneye kaldırılmış veya şehit olmuşlardı.

Subay ve er durumu yanında, Ahmet Muhtar Paşa'nın en çok sıkıntı çektiği hususlardan birisi parasızlık, diğeri ulaşım zorluğu idi. Buna karşın ordu personelinin anlayışlı ve fedakâr olduğunu her yerde fırsat düştükçe iftiharla an-

[53] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, s. 60.

latmış ve özetle: "Muharebenin devamı boyunca ihtiyacımızdan daha az para elimize geçer, onunla da ancak yiyecek, ekmeklik un alabilirdik. Bu süre içinde subaylara bir kuruş olsun maaş verilmemiştir. Bunların hiç mi ihtiyaçları yoktu? Tütün de mi içmezlerdi" diyerek ordusunun fedakârlığını anlatmıştır. Ayrıca ordunun sağlık hizmeti de iyi değildi. Muharebenin sonuna doğru İngilizler bir miktar doktor ve sıhhi malzeme vermişlerse de Alacadağ Muharebesi'nden sonra onlar da Ruslar tarafında kalmıştı.

Muharebelerin devam ettiği süre içinde gerek yerli halkla ve gerekse esirlere iyilik ve doğrulukla hareket etmiştir.

Ahmet Muhtar Paşa, işte bu orduyla muharebenin başından ekim ayına kadar büyük zaferler kazanmış stratejik ve taktik üstünlüğü sayesinde insiyatifi Türk ordusunun elinde tutmuştur.

3. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Ölümüne Kadar Geçen Süre İçinde Askeri Faaliyetleri.

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın 25 Aralık 1877'de Erzurum'dan ayrılarak 9 Ocak 1878'de İstanbul'a geldiğinde Batıda Rus birlikleri

Edirne civarına gelmişlerdi. Osmanlı Hükümeti'nin anlaşma teklifine bakmadan taarruzlarına devam ediyorlardı.

İşte böyle bir zamanda İstanbul'a gelen Ahmet Muhtar Paşa, aynı gün Meclis-i âli toplantısına katıldı. Toplantıda; Edirne'ye kadar gelmiş olan Rus ordularına karşı savunmanın nerede ve nasıl yapılabileceği sorusuna karşı, Çatalca'ya kadar gidip arazi üzerinde etüt yapıldıktan sonra bilgi verebileceğini Meclis ve Padişah'a kabul ettirerek ertesi günlerde Büyükçekmece, Hadımköy ve oradan Terkos Gölü'ne kadar olan bölgeyi gezerek Büyükçekmece-Terkos gölü hattını geçici bir savunma hattı olarak seçti. Çalışmalarını sürdürürken 17 Ocak 1878'de Çatalca İstihkâmları Komutanlığı'na atandı. İlk iş olarak savunma hattında gerekli düzenleri almaya başladı ve emrine verilen 26.000 mevcutlu kuvvetle bu geniş cephede savunma tertiplerini aldı.

Yukarıda da açıklandığı üzere Ruslar Edirne'ye kadar geldikleri ve taarruzlarına devam ettikleri için İstanbul halkı panik halindeydi. İşte böyle bir zamanda yani 31 Ocak 1878'de Edirne'de Türk delegeleriyle Rus Başkomutanı Grandük Nikola arasında bir anlaşma imza edildi. Buna göre, Türk ordusu Küçükçekmece-Terkos hattına çekilecek, iki kuvvet arasında beş kilometrelik tarafsız bir bölge bırakılacaktı. Fakat

14 Şubat 1878 günü İngiliz filosunun Marmara Denizi'ne girip İstanbul önlerine kadar gelmesi Rusları yeniden harekete geçirdi ve Yeşilköy'e kadar ilerleyerek oraya yerleşmelerine neden oldu. Bu suretle Gazi Ahmet Muhtar Paşa'da Küçükçekmece'deki sol kanat birliklerini Yeşilköy'le Bakırköy arasına çekti. Aynı gün Rusların ileri hat komutanı, Yeşilköy'ünde işgal edileceğini ve Türk kuvvetlerinin daha geri çekilmesini bildirmesi üzerine Ahmet Muhtar Paşa'da, Yeşilköy'deki birliklerini Baruthane (Ataköy)'ye çekmek zorunda kaldı. Bu suretle Türk ordusu Karadeniz'e kadar çok geniş bir hatta yayılmış oluyordu.

Ahmet Muhtar Paşa; birlikleri bir araya toplayarak nerede bir tehlike çıkarsa oraya topluca hareket edilmesi teklifinde bulundu. Bir taraftanda emrinde toplanmış olan 36.000 civarındaki kuvvetini Yeşilköy ile Davutpaşa arasında toplamaya çalıştı. Bu suretle hem iase işini kolaylaştırmak ve hem de Adalar önünde bulunan İngiliz filosuna ve Yeşilköy'deki Ruslara karşı toplu bir kuvvet oluşturmak amacındaydı.

3 Mart 1878 tarihinde Ruslarla barış antlaşması imza edildi.

Bundan sonra II. Abdülhamit birliklerin toplu olarak bulunmalarından kuşkulananarak dağıtılmalarını istemesi üzerine, Ahmet Muhtar

Paşa da görevden alınmasını önerdi. İsteği kabul edilerek Genelkurmay Başkanlığı'na atandı yerine de Gazi Osman Paşa verildi. 24 Nisan 1878 tarihinde de Genelkurmay Başkanlığı üzerinde kalmak koşuluyla Tophane Müşirliği'ne atandı.

Ahmet Muhtar Paşa'nın görevden alındıktan sonra, II. Abdülhamit'in emriyle birlikler 36 kilometrelik geniş bir hatta dağıtıldı.

5. Haziran 1878 günü Tophane Müşirliği'nden alınan Ahmet Muhtar Paşa 9 Eylül 1878'de maaşına 10.000 kuruş eklenerek isyan halinde bulunan Girit halkını disiplin altına almak üzere adaya gönderildi.

Bilindiği üzere Girit Rumları XIX. yüzyılın ilk yarısından beri çeşitli nedenlerle ve özellikle de Yunanlıların kışkırtmasıyla ayaklanmalarda bulunmuşlar; kendilerine zaman zaman, verilen haklarla ayaklanmaları geçiştirilmeye çalışılmıştı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Osmanlı İmparatorluğu'nun içine düştüğü sıkışık durumdan ötürü tekrar başkaldırarak Berlin Antlaşması'nın 23 ncü maddesi gereğince 1868 Girit Nizamnamesi'nin yeniden ele alınarak değiştirilmesini (eşitlik getirmesi için) istiyorlardı. Girit halkı bu hakları elde etmek için İngiltere'ye başvurmuştu. İşte bu ve buna benzer bazı konuları çözümlemek üzere Babıali, Genelkurmay Başkanı Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yı olağanüstü görevle 9 Eylül 1878 tarihinde Girit'e

Gökun.

73
Harp Tarihî Bşk.

Kütüphaneal

gönderdi. Girit çok karışık bir durumda idi. Ancak Ahmet Muhtar Paşa'nın zekâsı ve uyumlu tutumu bu işi de başarmasına yetti. Kandiye'ye yakın Halepa toplantılarında Hristiyan liderlerle yaptığı konuşmalar sonucu çıkardığı 8-10 maddelik sözleşme ile iki taraf da memnun kalmıştı.

Osmanlı Hükümeti bu sözleşmeden memnun kalmış olmalı ki Ahmet Muhtar Paşa'yı, 15 Aralık 1878 tarihinde, Berlin Kongresi hükümlerine göre Osmanlı Yunan sınır tespiti için Preveze'ye başkomiser olarak göndermişti. Ahmet Muhtar Paşa burada da çeşitli görüşmeler yaptıktan sonra, Berlin Kongresi'nin Yunanlılara verilmesini öngördüğü arazinin tamamını Yunanistan'a vermemek için Preveze görüşmelerini asıl hedefinden uzaklaştırarak, usul görüşmesi haline sokmuş ve uyguladığı taktik sonucu Yunan komiserliğinin görüşmelerden çekilmesine neden olmuştur. Böylece devlete zaman kazanmış, konunun uygun bir ortamda görüşülmesini sağlamıştır.

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa Mart 1879 tarihinde Genelkurmay Başkanlığı görevinden ayrılır. 1879'da Bulgar hududunda çıkan bazı olaylar Manastır'a da sıçrar. Bunun üzerine Gazi Ahmet Muhtar Paşa 27 Mart 1879 tarihinde Manastır'da 3. ncü Ordu Müşirliği'ne atanır. Burada ve daha sonra, Karadağ sınırında Berlin

Antlaşması'nın uygulamasından doğan sınır düzeltmeleri problemi vardır. Burada da sorunları yatıştırdıktan sonra 3 ncü Ordu Müşirliği'nden alınarak İstanbul'a çağrılır.

Bu görevden sonra Ahmet Muhtar Paşa'nın komutanlık hayatı sona ermiş oldu. Bundan sonra Paşa daha çok idari ve diplomatik görevlerde bulunmuştur.

Temmuz 1879'da; Berlin Kongresi gereğince Prizren'e bağlı Gosina, Karadağlılara bırakıldığından bölgede çıkan ayaklanmayı bastırmak üzere görevlendirdi.

30 Ağustos 1880'de Askeri Teftiş Yüksek Komisyonu Başkanlık Vekâletine getirildi.

28 Eylül 1883 tarihinde Almanya İmparatoru II. Vilhelm'e Osmani ve Şefkat Madalyalarını; İtalya Kralı Houmbert'e İmtiyaz Madalyası'nı vermek üzere olağanüstü elçi sıfatıyla Avrupa'ya gönderildi.

7 Ekim 1892 tarihinde Mısır Fevkalade Komiserliği'ne atanmış, bu görevde yaklaşık 17 yıl hizmet gördükten sonra, 27 Ocak 1909'da bu görevden ayrılmıştı.

1909 yılı sonlarında Ahmet Muhtar Paşa'nın hayatında önemli bir değişiklik meydana geldi. Yürürlükteki yasalara göre 70 yaşında, 6 Aralık 1909 tarihinde emekli edildi.

- Emekli olduktan sonra sadrazamlık makamına getirilmiş, fakat bu görevden 29 Ekim 1912 tarihinde istifa ederek Âyan Meclisi üyeliğini sürdürmekle yetinmiştir. 20 Kasım 1917'de bu görevi de bırakıp evinde istirahat çekilmiştir. [54]

- Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın, bugüne kadar üstün vatan sevgisi ve görev anlayışıyla gösterdiği çabaları, ancak hastalığının artmasıyla ve O'nun 22 Ocak 1919 salı günü saat 11.00 civarında Fenerbahçe'deki evinde ve 80 yaşında vefatıyla son buldu.

Mezarı, İstanbul'da Fatih Camii Kabristanında Fatih Türbesi'nin 20 metre kadar güneydoğusunda bulunmaktadır.

[54] Gazi Ahmet Muhtar Paşa; s. 4, 5.

4. Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın Eserleri ve Kazandığı Madalyalar

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya "Büyük Matematikçi", "Büyük Takvim ve Astronomi Bilgini" diye unvanlar verilmişti.

Hayatı boyunca kaleme aldığı yapıtlar şunlardır :

— Riyaz'ül-Muhtar,

— Mir'at-ül Miykat ve'l Edvar,

— Kahire Bulak,

— Riyaz'ül-Muhtar, Mir'at-ül Miykat ve'l Edvar Zeyli,

— İslah'üt-Takvim,

— Sene-i Maliyenin Hicri Sene-i Şemsiyye İle İstibdaline Dair,

— Takvim'üs-sinin,

— El Basîtası Risalesi,

— Sara'ir'ül-Kur'an,

- Sergüzeşt-i Hayatımın Cild'i Sanisi,
- Temmuz 1330 Meclis'i Mebusanda Geçen Divan'ı Âli Bahislerine Bir Nazar.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa, değerli eserlerinin yanı sıra son zamanlarda eğitim ve ilme hizmet etmekten kendini alamamıştır.

Kullanılmakta olan harflerin birleşik olarak değil, ayrı ayrı yazılması hususunda çalışmalar yapmış ve toplantılar tertip ederek çevresini ikna etmeye çalışmıştır. (55)

Ahmet Muhtar Paşa, görevlerindeki başarılarının ve aldığı takdimnamelerin birer belgesi olarak hayatı boyunca aşağıdaki madalyalara sahip olmuştur:

- Nişanı Âli-i İmtiyaz ve Murassa Demoni,
- Murassa Mecidi,
- Murassa İftihar,
- Rusya ve Karadağ Muharebeleri Madalyaları,
- Almanya'nın "Kırmızı Kartal"

[55]—UÇAROL, Rifat; Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi, s. 471, 472.

- Avusturya'nın "Leopold"
- İtalya'nın "St Lazar",
- Fransa'nın "Legion D'Honneur",
- İngiltere'nin "St. George et Michel",
- Yunanistan'ın "St. Suver",

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bu eserinde
-Nişanlarının büyük kordonları (56) çok az
-mekan, bu çok küçük içinde ayrıntı olarak
-in görsel olarak belirtilmiştir.

Burada, lehtar ve diğer O'nun kişiliği ile
-inde birinci söz söyleyenin yerini alacağı ka-
-mıdır.

Ahmet Muhtar Paşa, Osmanlı İmparatoru
-İngilizlerin ölmeye dönmeye yetenekli büyük bir
-saket, aynı zamanda devlet ve halk adamı ola-
-rak ün yapmıştır.

Özellikle zekatı, alandaki başarıları O'nun
-yeni menfaatleri içinde değil, bir menfaatler
-de büyük bir zekat olarak tanımlanmıştır. Bu nedenle
-İdris ki çok genç yaşta, 32 yaşında Müslim olmuştur
-ve çok az kimseye nazik olan "Gazi" ünvanı-
-nın eniştiği.

Bunlar kimseyle vardır ki, yaradılıştan göre-
-li, girimsiz olmaları meselesinde çok başarılı olun-
-ları, Paşa olarak da yaradılıştan büyük bir

[56] **Gazi Ahmet Muhtar Paşa; Sergüzeşt-i Hayatı-**
min Cild-i Sanisi, s. 395.

SONUÇ

Müşir Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın daha çok askeri yönden devlete yapmış olduğu hizmetler, bu cep kitabı içinde ayrıntılı olarak yeri geldikçe belirtilmiştir.

Burada, tekrar bile olsa O'nun kişiliği üzerinde birkaç söz söylemenin yararlı olacağı kanısındayız.

Ahmet Muhtar Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun çökme döneminde yetişmiş büyük bir asker, aynı zamanda devlet ve ilim adamı olarak ün yapmıştır.

Özellikle askeri alandaki başarıları O'nu yalnız memleket içinde değil, dış memleketlerde de büyük bir asker olarak tanıtmıştır. Bu nedendir ki çok genç yaşta, 32 yaşında Müşir olmuş ve pek az kimseye nasip olan "Gazi" lik unvanına erişmiştir.

Bazı kimseler vardır ki, yaradılışları gereği, girmiş oldukları meslekte çok başarılı olurlar. Buna olaylar da yardım edince, büyük şöhrete ulaşırlar.

İşte Gazi Ahmet Muhtar Paşada bunlardan birisi olup; askerlik sanatını çok iyi öğrenmiş olması, tabiatının da kendisine verdiği kabiliyet sayesinde mesleğinin zirvesine ulaşmış; çağdaş düşünce ve teknik bilgiye sahip, yaratıcı, mükemmel ata binen iyi bir nişancı ve yeri geldikçe cömertce davranmasını bilen ve bütün iyilikleri şahsında toplamış bir askerdir.

Bu büyük asker; kendisine verilen müşirlik rütbesini, almış olduğu görevlerde iyi kullanmasını bilmiş ve buna layık olduğunu her zaman ispat etmiştir. Onun içindir ki devlet sınırları içinde nerede askeri bir tehlike başgöstermişse, hükümet veya padişah tarafından problemi çözeceğinden emin olunarak oraya gönderilmiş ve bu görevlerde başarı göstermiştir.

Komutası altında bulunan birliklerin her türlü ihtiyaçlarını temin eder, askerlerinin psikolojik durumlarını çözmeye çalışır ve kendi hareketlerini ona göre planlardı. Askerlik hayatının en büyük hatası olarak gösterdiği; Alacadağ'dan geri çekilmede gecikmesinin ve Kars'a çekilmemekte ısrar edişinin nedenlerini, ordu-sunun oradaki psikolojik durumuna bağlayarak askerin psikolojisine verdiği değeri eserlerinde açıklamıştır.

Ahmet Muhtar Paşa, "Askerlik benim sanatımdır" diyecek kadar bu mesleği benimsemiş ve sevmiştir. Karakteri bakımından cesur

bir kimseydi, askeri bilgisi de bu cesaretine kuvvet katardı. Çarpışmalarda en ön saflarda birliklerin idaresini eline alır, askere örnek olmakta önderlik ederdi. Her türlü zorluğa dayanıklıydı. Sade bir hayat yaşar, gösterişi sevmézdi.

O'nun cesareti hakkında bir iki örnek vermek gerekirse :

Ahmet Muhtar Paşa, Asir ayaklanmalarını bastırdıktan sonra Yemen'in merkezi San'a'ya yeni hedef olarak ele almış ve Kasım 1871'de yanına pek az bir kuvvet alarak Savga'ya, Asir'den Yemen'e doğru harekete geçtiğinde, Genç Müşir'in yanındaki kuvvetin azlığı karşısında Ferik Mustafa Paşa; "Bir il kuruluyla bir vali bu kadar az bir kuvvetle hiç böyle yerlerde dolaşır mı" diyerek Müşir'in cesareti karşısında hayretini saklayamamıştı.

İkincisi; Ahmet Muhtar Paşa, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde Zivin mevzilerine taarruz eden Rus birliklerini haber alınca, muharebe alanı içinde olmasına rağmen, yanına sekiz kişi alarak gece yürüyüşüyle Halyaz'dan Zivin'e gelmişti.

İşte bu iki gerçek yaşanmış durum onun cesaretine güzel birer örnektir.

Girmiş olduğu muharebelerde, muharebe usul ve şekillerini yerinde ve zamanında kullanmasını bilmiş, bu hususta bir komutanda bulunması gereken nitelikleri sahsında toplamıştı.

Muharebelerde çabuk karar verir ve bunu hemen uygulamaya çalışırdı. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nin Kafkas Cephesi'nde yenilgiyi önleyemedi ise de, taktik alanda gösterdiği sevk ve idare üstünlüğüyle Türk askerine örnek oldu. Ayrıca iç hat manevralarını başarı ile uygulamasıyla ün yaptı.

Bu büyük asker, adalet ve disipline son derece dikkat ederdi. Bu nedenle emrindeki muvazzaf birlikler disiplinli ve nefislerine hâkim idiler. Bulundukları yerdeki halkın hak ve hukukuna son derece riayet ederlerdi.

Ahmet Muhtar Paşa, hayatı boyunca 40'tan fazla muharebeye katılmış ve iki kez yaralanmıştır.

Maiyetinde bulunan subayların cesaret ve secaatini görmedikçe terfi ettirmezdi. 1877-1878 muharebelerinde erlerin eğitim ve öğretimden yoksun oluşu, tüfek atmasını bilmemesi, büyük rütbeli subayların ise, sevk ve idareden yoksun olmaları dolayısıyla uğranılan büyük kayıplara rağmen Ahmet Muhtar Paşa, bunlarla girdiği muharebelerde yerinde uyguladığı yüksek sevk

ve idaresiyle birliklerini galip getirmisti. Birçok eksiklikleri gördüğü içindir ki Paşa, anılan muharebelerde pek az kişiye nişan vermişti.

Yabancı yapıtlarda da yazıldığı gibi muharebe meydanlarının bu cesur komutanı, mükemmel bir asker olmakla kalmamış insanlık yönü kuvvetli bir kimse olarak tanınmıştır.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa; görev ve prensiplerini şahsi menfaatinin üstünde tutan bir kimseydi.

Ahmet Muhtar Paşa'nın hayatını ve başarılarını özetlemek gerekirse; o askeri okullarda, askerlikle ilgili nazari bilgileri almış, yüzbaşılığında Makedonya dağlarında tecrübe sahibi olmuş; Yemen'de müşirlik rütbesine kadar yükselmiş; 1877-1878 Osmanlı-Rus Kafkas Cephesi muharebelerinde askerliğin en büyük şöretine ulaşmış ve yine bu harple birlikte komutanlığı sona ermiştir.

Ahmet Muhtar Paşa, Anadolu muharebelerinde Ruslara yenilmiş; fakat Türk ordusunun üç ay zarfında yapmış olduğu muharebelerde, gerek taarruz ve gerekse savunmada ve bilhassa Gedikler Muharebesi'nde gösterdiği varlık ve yararlılık sayesinde, bir Türk kuvvetinin hâlâ varolduğunu Avrupa'ya ve bütün dünyaya da kabul ettirmiştir.

Ahmet Muhtar Paşa yurt dışında da şö-
ret kazanmıştı. Alman Generali Moltke bir kon-
feransında; "Ahmet Muhtar Paşa, Köprüköy'
den Erzurum'a çekilirken mevcut kuvvetlerini
çok fazla göstermek suretiyle geri çekilmek için
zaman kazanmıştır. Böyle hareketler pek az
komutanlarda görülmüştür" diyerek takdirleri-
ni bildirmiştir.

Fransa, İtalya ve diğer Avrupa ülkelerine
gittiğinde şerefine manevralar tertiplenmiş, ya-
bancı subayların saygısını kazanmıştır.

Seksen yıllık hayatının üçte ikisi askerlikle
geçmiştir.

Ahmet Muhtar Paşa'nın askeri ve siyasi
hayatı yanında bir de ilmi yönü vardır. Bu alan-
daki çalışmalarıyla da memlekete bilim ve eği-
tim bakımından büyük hizmetleri olduğunu bu-
rada vurgulamayı yararlı buluyoruz.

Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın askeri, siyasi
ve ilmi yetenekleriyle, komutan ve devlet ada-
mı olarak Türk tarihinde üstün bir yeri vardır.
Bu nedenle kendisini saygı ve rahmetle anarız.

— **KAYNAKLAR**

— **ASKERİ TARİH VE STRATEJİK ETÜT BAŞKANLIĞI; 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'ne Ait Arşiv Belgeleri.**

— **ATAK; Sadık; Doğunun Kapısı Kars, İbrahim Horoz Basımevi, 1946.**

— **1293-1294 (1877-1878) OSMANLI-RUS SEFERİ'NDE HALYAS-ZİVİN-KARS MUHAREBELERİ; Çeviren : Y.Ş., İstanbul, 1326.**

— **GENERAL MAHMUT CELÂLETTİN; Mirat-ı Hakikat, c. I, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1326.**

— **HARP AKADEMİSİ ÜMERA KURSU İLK DEVRESİNE VERİLEN KONFERANS; 1293-1294 Osmanlı Rus Seferi'nde Kafkas Cephesi; No. 42, Askeri Mecmua.**

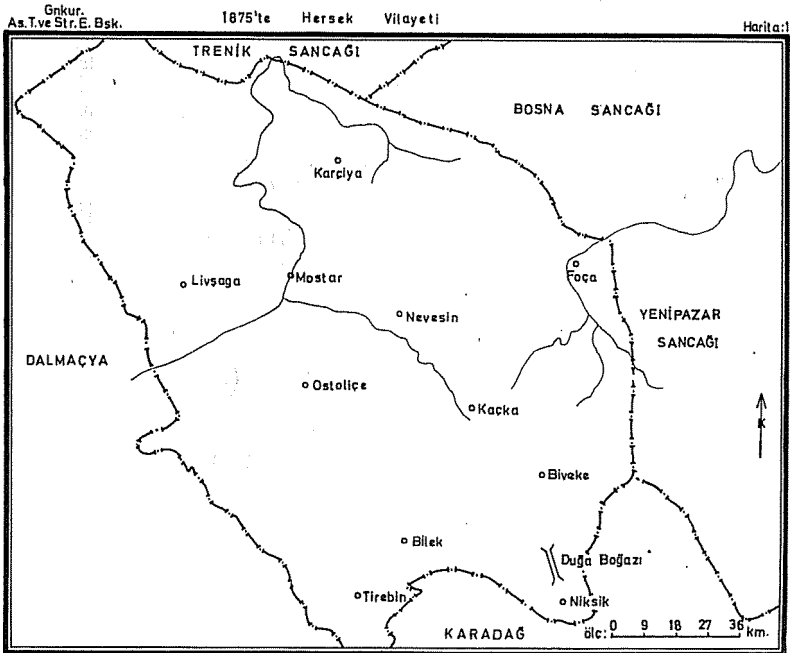
— **MEHMET ARİF; Başımıza Gelenler, İstanbul, Mürettebeyn-i Osmaniye Matbaası, 1328.**

— **MÜŞİR GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA; Sergüzeşt-i Hayatımın Cild-i Sanisi, İstanbul, 1328.**

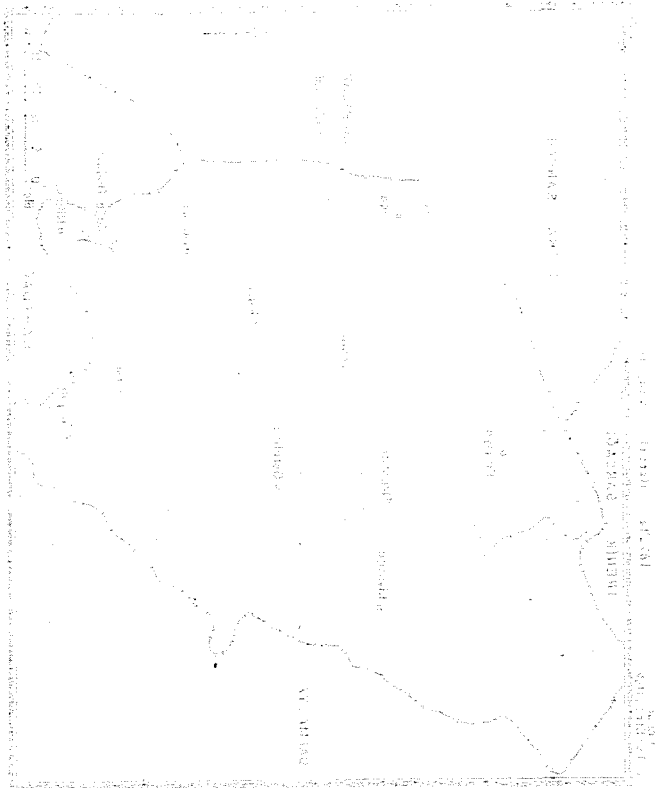
- MÜŞİR GAZİ AHMET MUHTAR PAŞA; Sergüzeşt-i Hayatının Cild-i Sanisi, Çeviren: Harp Akademileri Komutanlığı Araştırma ve Geliştirme Kurulu, İstanbul, Harp Akademileri Basımevi, 1970.
- PİYADE ALBAY RÜŞTÜ; Yemen Hatırası, İstanbul, Matbaa-i Osmaniye, 1325.
- RAŞİT PAŞA; Yemen San'a Tarihi, c. II, İstanbul, 1290.
- RESİMLİ HARİTALI MUFASSAL OSMANLI TARİHİ; c. XII, İstanbul, Güven Basımevi, 1963.
- SEDES, İ. Hakkı; 1876-1877 Osmanlı-Karadağ Seferi, İstanbul, Askeri Matbaa, 1936.
- Yarbay AKİF; Alacadağ Muharebesi Hakkında Konferans, Askeri Mecmua, İstanbul, sayı : 16, 1930.

Harita No: 1000
 1/100.000
 1900

1. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 2. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 3. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 4. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 5. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 6. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 7. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 8. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 9. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE
 10. GÖRÜŞÜMÜZÜN NİYETİ, İKAD MÜDÜRLÜĞÜNE

Gnkur.
Harp Tarihî Bşk.
Kütüphaneleri

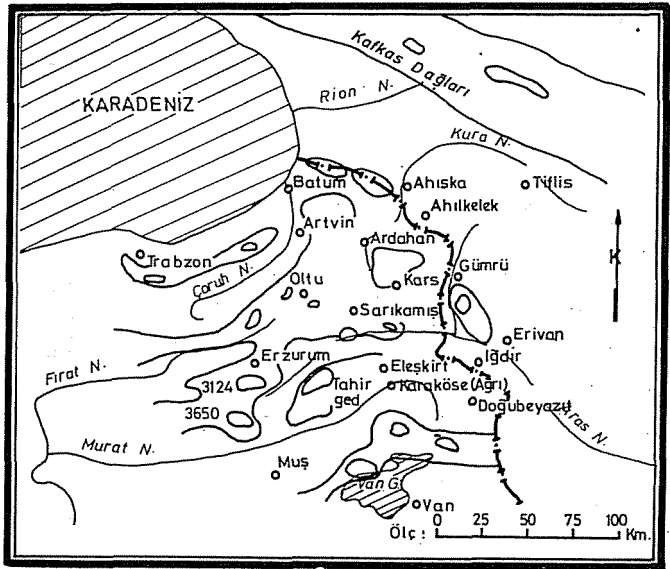

1000
 1000
 1000

1877-1878 Osmanlı Rus Harbi'nde Kafkas
Cephesinin Coğrafi Durumu

Gnkur.
As.T.ve Str.E.8şk.

Harita:2

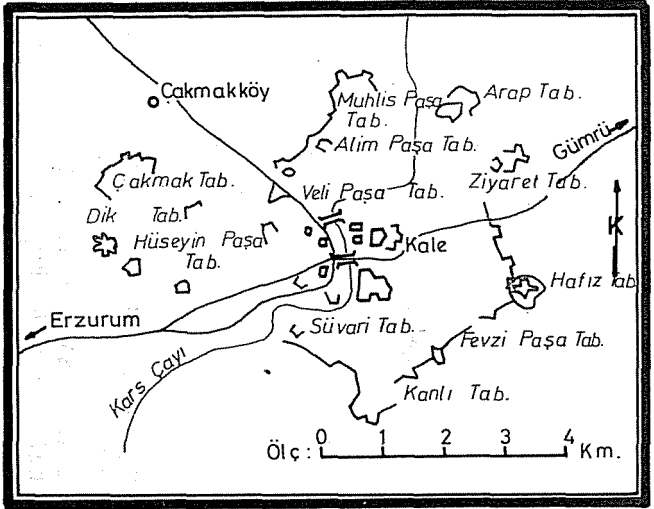

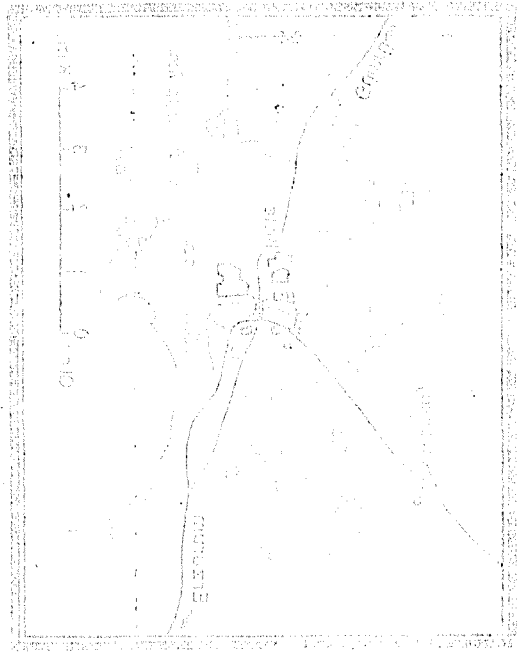
1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde

Kars Kalesi

Gnkur.
As.T.ve Str.E.Bşk.

Kröki:2

Osmanlı-Rus Harbinde (Kafkas Cephesi)
25 Nisan 1877 Günü İki Tarafın Genel Durumu

1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinde (Kafkas Cephesi) 25 Nisan 1877 Günü İki Tarafın Genel Durumu

Gn.kur.
As.T.ve Str. E. Bsk.

Sema:1

